Přítomnost

ROČNÍK IV. V PRAZE 13. ŘÍJNA 1927. ČÍSLO 40.

POLITIKA

F. Peroutka:

Revise jednoho útoku.

I.

Dovolte tuto osobní poznámku: skoro od počátku své žurnalistické dráhy přel jsem se s veliteli našeho pokroku o poměr ke katolicismu a vysloužil jsem si tím leckterou solidní nenávist, která je k neroztrhání. Non mea res agitur: já nejsem katolík. Dobří lidé usoudili, že si počínám tak, jak si počínám, nepochybně z estétství; toužím prý opíjeti své smysly leskem katolického oltáře. Což je, důvěrně řečeno, hloupost. Kdyby už někdo chtěl opíjet své smysly, našel by k tomu v moderním světě tisíc daleko účinnějších prostředků než je trocha zlata na katolickém oltáři. Z toho pouhého důvodu, že katolický oltář se leskne, mohla by radit k revisi poměru ke katolicismu leda straka. Ženy, zasněžená horská pláň nebo i každá předměstská revue a filmové představení jsou lepší příležitostí k opojení smyslů, stojí-li kdo o to. Dávno minuly doby, kdy representace katolického oltáře mohla být pokládána za zvláštní nádheru. Jestliže někdo předpokládá, že katolický oltář opíjí smysly, pak je jisto, že nepříliš pokročil ve znalosti světských radostí. Kdyby někomu šlo specielně o smyslové sensace, udělal by lépe, kdyby se stal poutníkem do barů, kde může zastihnout jistou dávku novodobého pohanství, než poutníkem na Svatou Horu. Lze vážně pochybovat, že by jen jediného katolíka držely v církvi jeho smysly.

Pokrokový tábor má dnes věru dosti důvodů, aby nahlédl, že poměr ke katolictví je nikoliv věcí estetickou nebo smyslovou, nýbrž prvořadou věcí politickou. Napsal jsem knížku, v níž jsem se pokusil dokázat, že český národ nepřestal dosud ve své valné části býti katolickým. Považoval jsem toto zjištění za vážnou sociologickou potřebu, neboť pracuje-li někdo s nějakým materiálem, má vědět, jaký ten materiál je. Ale ti, kdo pracují s národem československým, nepřejí si patrně vědět, jaký ten národ je, a považovali za věc celkem jednoduchou předělati jej ve smyslu svých přání. Odpověděli, že nejde o to, jaký národ jest (a hanba tomu, kdo to vykládá), nýbrž o to, jaký má být. Kdyby inženýr, který má stavěti most, zásadně odmítl starati se o vlastnosti materiálu, z něhož má most vystavět, nesvěřili bychom mu asi stavbu. Ale společenští stavitelé se domnívají, že jim je něco takového dovoleno. Mohl bych říci daleko zlomyslněji, než to říkám, že dnes se tedy ukázalo, že přece jen záleželo na tom, jaký československý národ jest v přítomné době. Kdyby levice se byla více starala o tato sociologická fakta, nemusila by snad být odsouzena k dnešní bezmoci, neboť mohla míti o jednoho vášnivého nepřítele méně. Dlouho po převratu se mluvilo takovým způsobem, jakoby odluka státu od církve měla býti uskutečněna už v nejbližších čtrnácti dnech. Kdyby tu bylo více znalosti společenského materiálu a kdyby velitelé pokroku se byli trochu více starali, jaký je vlastně ten národ, na který chtějí roubovat své dílo, byli by si mohli už předem říci, že se nepodaří uskutečnit odluku církve od státu ani do desíti let po převratu. Byli by si řekli, že s národem dosud značně katolickým se nedá provádět důsledná protikatolická politika, pokud se chceme držet demokratických method.

Katolictví zůstalo dosud valnou silou v tomto národě, a ti, kdož to nechtěli uznat před pěti lety, jsou povinni uznat to alespoň nyní vzhledem k tomu, co mají jasně před očima, t. j. vzhledem k vládě do poloviny vysloveně katolické; a bylo marným podnikem a zbytečným konfliktem, chtíti potlačiti tuto dosud valnou sílu. Ti, kdo se pustili do tohoto podniku, musili prohráti nejen tuto věc, ale i ještě některé jiné, neboť vychovali přítele svým nepřátelům. Obecně počíná se uznávat, že nepřetržitá a nevyhnutelná účast agrární strany není s prospěchem objektivnímu řešení některých otázek; jak v oboru daňovém, tak i v některých jiných oborech ukazuje se vliv toho, že zatím není možno nahradit agrární stranu v žádné většině. Nebyla by to stavovská strana, kdyby toho nedovedla využít. Na vládu samotných socialistických stran není zatím ani pomyšlení, dokud komunisté, neupotřebitelní pro jakoukoliv parlamentní kombinaci, drží pod svým vlivem padesát procent dělnictva. Jediná možnost, jak se obejíti bez účasti agrárníků ve vládě, byla by koalice socialistů s katolickými stranami. To zní ovšem podivně v našem prostředí, které si navyklo viděti mezi socialisty a katolíky propast nepřeklenutelnou, větší dokonce než mezi socialisty a agrárníky neb mezi socialisty a stranou průmyslovou. Ale pamatujme, že v Německu dosti dlouho vládla taková koalice, a že němečtí katolíci budou k ní opět ochotni, bude-li zaručovat po nových volbách solidní parlamentní většinu. Protikatolickým bojem byli u nás katolíci zbytečně zatlačeni daleko na pravo. Složení členstva lidové i ludové strany činilo by je schopnými spolupráce se sociálně pokrokovými stranami. Nesvědčí příznivě o politickém talentu socialistických vůdců, že se o takovou možnost ani nepokusili a že ochotně vydali katolíky do ochrany a vlivu pravice, řkouce spokojeně, že tam patří. Dělnictvo samo by jistě raději řešilo otázky svého živobytí než otázky ornátů. Ale vůdcové považovali protikatolický boj za otázku osobní cti, a připravili tak dnešní bezvlivnou a minoritní posici socialismu, odpudivše jednoho z možných spojenců. Opakuji, že to stálo aspoň za pokus. Nebylo ani nutno, aby Masarykův a Benešův politický směr měl v katolictví nepřítele tak potměšilého. Bylo úkolem vychovati z katolíků stranu středu. Tento úkol nejen že nebyl vykonán, nýbrž ani pochopen. Bylo by se šlo patrně jinými cestami, kdyby někteří lidé si pozorněji všímali toho, co jest, a uvědomili si dosud vlivnou posici katolicismu v tomto národě. Uvalili na svá bedra úkol, pod jehož tíží

klesli. Že klesli, o tom podle dnešní politické situace nemůže býti pochyby. Bylo vynaloženo mnoho úsilí, aby katolíci se stali zapřísáhlou stranou pravice: stali se jí.

Představme si mnohost a složitost úkolů nového, přes noc narozeného státu: nebylo-li škodlivým luxusem připojiti ke všem těmto úkolům povahy politické, finanční, sociální, hospodářské a administrativní ještě úkol boje protikatolického? Čím je škodlivo státu a národu, jestliže někteří lidé setrvávají ve víře katolické? Ale mnozí soudili, že nemáme nic důležitějšího na práci než protikatolický boj. Náhodou to byli titíž lidé, kteří jinak neustávají tvrditi, že historie je učitelkou národů. Může-li nás naše vlastní historie o něčem poučiti, tedy o tom, že náboženské boje nás několikrát přivedly až na pokraj záhuby. Ztráta naší svobody byla důsledkem náboženských bojů. Není tedy možno u nás říkati: historie nás učí, abychom vedli náboženský boj. Dnes důsledně vedený náboženský boj by měl za následek jen oslabení národní a státní jednoty. Musíme se rozhodnout, co je pro nás důležitější, zda národní a státní zájem či otázky konfesní.

B. Müller:

Čechoslovakismus a co s ním souvisí.

Hovořiti o Češích není tak nebezpečno jako hovořiti o Slovácích; nejnebezpečnějším pokusem však se zdá rozhovor o Čechoslovácích a čechoslovakismu. Pojmy »československý« a »Čechoslovák« byly stvořeny v převratě a podkladem jim — věříme — nebyly jen otázky či zájmy mezinárodně-politické, ale i citové. Ale tento novotvar, jistě dobře myšlený, stal se brzy kamenem úrazu, a dnes na Slovensku slovo »Čechoslovák« často bývá slyšeno v pohrdavém výraze »Čvachoslovák«, čili ani ryba ani rak, zárodek čehosi neurčitého, nejasného.

V Čechách se nechápe význam tohoto slova plně. V zemích historických, zdá se, jest tento význam chápán ve smyslu úředním, jemuž existenci zaručuje ústavní listina a jakési neurčité pozadí mu dávají mírové smlouvy.

Na Slovensku je tomu trochu jinak. Zde slovíčko »Čechoslovák« má krev i maso, zde na Slovensku dokonce i Čechoslováky možno viděti a možno s nimi hovořiti, ruku jim podati, na zdraví se poptati: a podle toho, kdo s nimi mluví je buď polituje nebo se nad nimi útrpně usměje. Jsouť i zde na Slovensku považováni za něco zvláštního, třídu pro sebe, za snílky — tedy za něco podivného, neurčitého a nejasného. Věří se o nich jako o svobodných zednářích, že jsou vznešeni ve svých zásadách, ale právě tak jako zednáři mají i své úhlavní nepřátele. A tak Čechoslovák na Slovensku hrdě se bije v prsa, tvrdě, že Čechoslovákem jest, zatím co ostatní kolem se smějí. Jinak řečeno: Čechoslovák toť pojem, který jedni milují a druzí nenávidí. Je však — zdá se — zatím více těch, kteří nenávidí.

Proč?

Čechoslovakismus na Slovensku má svoji živou historii. Není jen frází, není jen úřední značkou, není jen termínem mírových smluv a ústavní listiny, není jen oficielním a nařízeným označováním škol a úřadů. Čechoslovakismus, to jest ideový směr, který věří v jednotu Čechů a Slováků a který k docílení této jednoty pracuje, není na Slovensku data nového. Už dávno před převratem zde byl, žil a pracoval a — byl také nenáviděn jako dnes. Bylo ho méně, tehdy, proto i nenávisti bylo méně — ale v podstatě čechoslovakismus dnešní jest jen pokračováním onoho ideového předpřevratového směru, který toužil po spojení dvou osudem rozdělených kmenů v jeden celek. Totéž sleduje čechoslovakismus dnešní a jest intensivněji nenáviděn jenom proto, že idea separatistická (jejíž kořeny také tkví v minulosti), jest dnes živější, mohutnější; a že tato idea jest živena lidmi, kterým jednota našeho národa nejvíce překáží.

A přece idea československé jednoty jest ideou, jíž nutno přičísti ve vnitřním našem životě největší význam a nejvyšší hodnotu. Jest to idea, která vyžaduje obětí, práce a trpělivosti. Čechoslovakismus, možno říci, je dnes nejdůležitějším problémem našeho vnitřního života, jest problémem naší existence i vnitřní spokojenosti. Nesmí býti jenom pojmem, jenom úředním šimlem. Naopak, musí žíti, musí se rozšiřovati, zachvacovati ještě to, co jím dosud nedotknuto: měl by se státi samozřejmostí nám všem nejen na Slovensku, ale i v zemích historických. Řekl bych, že jest životním problémem naší státní jsoucnosti, že čechoslovakismus bez výhrad měl by býti základním vyznáním nás všech: v Čechách i na Slovensku.

Poměry ovšem byly jiné. Pojem byl utvořen dříve než jeho obsah. Čechoslováky jsme se stali dříve de jure než de facto; nedorostli jsme ještě do kabátu, jejž jsme si ušili.

Ale to neznamená, že třeba zahoditi kabát a obléci si dětskou blůzu, že třeba odříci se ideje a spokojiti se tím, co jest. Naprosto ne.

Idea čechoslovakismu jest ideou vnitřní celistvosti. Jest ani ne tak politickou jako spíše všeobecně-osobní záležitostí. Idea čechoslovakismu jest jakýmsi rozšířením osobnosti, ale rozšířením i teritoriálním. Jest vědomím velikosti národa, nespoutaného hranicemi historickými. Jest rozšířením myšlenkovým i pojmovým. Prostě tím, že se stáváme Čechoslováky, stáváme se většími, rozložitějšími; jsme nuceni vyjíti ze své dosavadní teritoriální uzavřenosti, z uzavřenosti myšlenkové i historické; jest nám dávána možnost poznati něco více a jinak, než jak jsme mohli dosud, nebo jak jsme byli zvyklí; jest nám dána možnost cítiti se doma nejen v Paďousech, ale i v Tahanovcích — čili můžeme, odvážíme-li se býti Čechoslováky, rozrůsti se trochu do délky. Čechoslovakismus jest rozšířením naší národní i lidské osobnosti, jest prvním rozmachem k světovosti, jest prvním krokem k větší budoucnosti. Býti Čechem nebo Slovákem jest náhodností místa narození a národnosti rodičů: ale býti vědomě Čechoslovákem znamená zmnožení této náhodné existence. Zdá se totiž, že lidé nežijí jen živočišným životem. Jest jim třeba ideálů neb ideálků. Jejich existence nevyčerpává se obyčejně seděním v kanceláři a spánkem. Člověk žije ještě jakýsi vnitřní život, má jakési jiné zájmy a touhy. I co do národní příslušnosti. A lidé jaksi rádi patří k většímu celku. Proto milují internacionály náboženské či třídní nebo hospodářské. A ten čechoslovakismus jest také něčím větším, širším a rozložitějším. Přibližuje nám to, co bylo ještě před několika léty cizím. A více: přibližuje to, co stalo se (de jure i de facto) problémem naší státní existence, co stalo se předpokladem nové naší budoucnosti. Čechoslovakismus jako

vědomí velikosti našeho státu, jako vědomí jednotnosti našeho národa, jako vědomí moci — toť otázka čistě naše, vnitřní, zaručující sílu a zachovávající moc do budoucnosti. Jenže u nás jest tomu tak jako s cestováním: jsme nadšeni vším na světě, poněvadž neznáme vlastní domovinu. I v tom čechoslovakismu: jsme ochotni kráčeti za všemi možnými, i z ciziny transportovanými neb v cizině vyráběnými ideami, jen ne za svou vlastní, která jest nám důležitější všech druhých. Proto ten, kdo o sobě tvrdí, že jest Čechoslovákem, sklízí posměch jako ten, kdo se honosí tím, že zná Tatry a Šumavu. Podle mozečků našich lidí musí býti hlupákem. Vždyť nezná Rivieru! A v politice, i té vnitřní, naší, československé tomu není jinak.

F. Zárubský:

Německo se zotavilo.

I. Cítí se Německo ještě poraženou zemí?

Německo od konce války prošlo mnoha bouřlivými událostmi. Bylo otřásáno revolucemi z leva i z prava, postiženo okupací Porúří, svíjelo se v hospodářských krisích, prošlo politickým vývojem od vlády lidových zmocněnců až po vládu spojených stran pravice a měšťanského středu. Všechny tyto události neminuly ovšem beze stop v národním vědomí Němců. Když se přehnaly tyto bouře a krise a přece nezničily hospodářských a sociálních základů země, muselo to v jejich obyvatelích znovu upevniti předválečnou tradici, že jsou jako stát nezničitelní, že jsou silným a mocným národem, který přečká ve zdraví každou pohromu a všemu odolá. K tomu přistupují ještě mezinárodní činitelé, příznivi opětnému posílení politické váhy Německa na aréně mezinárodních vztahů, takže dnes může Německo opět vystupovati jako partner ve všech mezinárodních záležitostech.

Není tedy divu, že dnes již v německém tisku nenajdeme tolik oné zahraničně politické skromnosti, jimiž se do jisté míry vyznačoval v letech 1919 až 1923. Dnes naopak německý tisk, a to nejen vysloveně pravicový, vystupuje velmi sebevědomě, stále znovu zdůrazňuje, že šedesátimilionovému německému národu nelze upříti právo na uplatnění a rozvoj všech jeho sil, že Německo nutno považovati za rovnocenného činitele v koncertě národů.

Také již minula doba, kdy se v Německu objevovaly stále nové a nové spisy, snažící se všemožně dokázati, že Německo není válečnou porážkou odsouzeno k hospodářskému a politickému živoření, že má dosti sil, aby se opět vzchopilo. Tyto spisy stejně jako četné teoretické plány nové národohospodářské soustavy na záchranu země již upadly v dokonalé zapomenutí a místo nich se nyní objevují docela realistické a praktické návody k dokonalejšímu využití daných výrobních sil, výzkum konjunktury je prováděn soukromými i veřejnými institucemi stejně jako v tisku velmi pečlivě, a v racionalisaci výroby je dosahováno stále nových pokroků.

Zejména se však silně rozvinula propaganda pro opětné získání kolonií. Veškeré toto úsilí je soustředěno v t. zv. »Korag-u« (Koloniale Reichsarbeitsgemeinschaft), organisaci to, jež se snaží tiskem, filmem, veřejnými projevy, výstavami, slavnostmi a propagací ve školách i v hostincích dokazovati nezbytnost kolonií pro Německo. Nezaměstnanost, drahota, nedostatek odbytu a jiné hospodářské obtíže jsou touto propagandou označovány za důsledek ztráty kolonií, aby byly získány co nejširší vrstvy pro koloniální myšlenku.

Zřetelně je vidět tento rys okřívání i v zahraniční politice Německa. Základní linií této politiky je stálé a — nutno doznati — obratné lavírování mezi dohodovými státy, využívání diferencí mezi nimi a koketování se sovětským Ruskem, aby bylo lze západním státům, zejména Velké Britanii, pohroziti, že v případu nedostatečného respektování německých tužeb je zde ještě možnost »východní orientace«. Pan Stresemann, ministr zahraničí a exponent nejvlivnější strany vládní koalice, si dovedl touto politikou zjednati značnou váhu jak u diplomatů velmocí, tak i u sousedních vlád a ovšem i ve Společnosti národů.

Bylo by lze vypočísti ještě mnoho zjevů z politického, hospodářského i kulturního života Německa, z nichž je patrno, že vědomí válečné porážky, hospodářské katastrofy a sociálních zmatků ponenáhlu ustoupilo novému vědomí vnitřní konsolidace a obnovené mezinárodní váhy státu, který již není pasivním předmětem vyjednávání mezi vítězi, nýbrž snaží se opět vystupovati jako rovný mezi rovnými.

Této hluboké změně národního vědomí a do značné míry i skutečné situace odpovídá též vnější ráz života v Německu, zejména ve velkoměstech.

II. Jak se dnes v Německu žije.

Kdo by znal na příklad Berlín jen z poválečných let až asi do roku 1924 a dnes by jej opět spatřil, téměř by jej ani nepoznal. Tehdy to bylo město všeobecného živoření a zbohatlického přepychu inflačních hrdinů, město výprodeje, pouličních bouří a všelijakých neřestí. Dnes všechny tyto extrémní zjevy zmizely, došlo k jakémusi vyrovnání protiv, k stejnoměrnějšímu, ale přesto velmi intensivnímu, ba přímo horečnému toku života. Celé město se podobá obrovskému složitému stroji, který běží sice rychle, ale téměř neslyšně, celý mechanismus jako by byl nařízen k jedinému cíli s vyřazením zbytečných pohybů a poruch. Takový dojem na vás dělá ulice, podzemní dráha, auta, provoz v krámech a kancelářích, ba i restaurace a kavárny jakoby ani nebyly místy pro načerpání nových sil, místy odpočinku a zábavy, nýbrž také pouhými součástkami tohoto velkého stroje.

Stroj arci nefunguje zcela bezvadně, leckde to ještě skřípe a vrže; ještě ani zdaleka nezmizely všechny důsledky poválečného rozvratu. Tak není žádnou vzácností, vidíme-li na velkých obchodních a továrních budovách nápisy, že se pronajme třeba hned několik poschodí, ba i celé budovy, nemluvíc ani o velmi mnoha menších objektech, jež jsou nabízeny k pronájmu a ke koupi. Je to památka »očistné krise« z roku 1925, za níž bylo deflací zničeno velmi mnoho velkých i menších podniků, jež za inflace narostly jako houby po dešti. Jiným, morálním zjevem, spadajícím do téže kategorie, je fakt, že snad v málokteré civilisované zemi se i za stabilisovaných politických poměrů vyvíjí politické nepřátelství tak častými bitkami a vraždami jako právě v Německu i za posledních, celkem klidných let. V létě nemine téměř neděle, aby nedošlo ke srážkám mezi přívrženci protivných politických táborů, konajícími své demonstrace a protidemonstrace či vracejícími se ze

svých nedělních výprav. Takové srážky se zřídka obejdou bez krveprolití, pravidelně je mnozí účastníci zaplatí zraněním nebo životem. Jsou to dozvuky vražedné psychosy poválečných let, plných sociálních bouří. Dále sem patří ještě chronická milionová nezaměstnanost, zvýšení zločinnosti a jiné zjevy, s nimiž se však dnes větší či menší měrou setkáváme po celé Evropě.

Jinak je však na mnoha zjevech viděti ozdravení, ba i značný rozvoj celého národního hospodářství, vzrůst blahobytu a přepychu, stejně jako zvýšené a zmnožené nároky mas. Bídy je ovšem stále dost, rovněž všelijakých forem nepříliš lákavého a nepříliš reelního výdělku, ale to jsou stíny, bez nichž se neobejde žádná země.

O tom však, že se Německo asi od poloviny roku 1926 dostalo do velmi dobré hospodářské konjunktury, se nemusíme přesvědčovati ani podle statistických údajů. Stačí, projdeme-li se v sobotu odpoledne po větších berlínských ulicích, podíváme-li se do některých obchodů nebo sedneme-li si na chvíli do kavárny. Všude plno lidí, málokterý bez balíčku. Výklady jsou naplněny samými novinkami, jako jsou novost, nová technická vymoženost, moderní umělecký styl, vůbec znaky, charakterisující dnešní obchodní trh Německa. Obrovského rozvoje doznaly obchodní domy, z nichž namnoze vznikly celé městské čtvrti. Zejména Wertheim v Leipzigerstrasse je takovým komplexem, jehož neprohlédnete ani za několik hodin a v němž najdete vše, nač si vzpomenete: od nejprostších věcí všední spotřeby až po auta, banku, obchod realitami, poštu, cestovní kancelář atd. I zde většina zboží počítá s dobrým vkusem kupců. A o kupce není nouze, naopak v mnohých odděleních ani personál nestačí prodávat.

Večer je pro statisíce dobou zábavy, což nejméně pro dvě třetiny těchto statisíců znamená — dobou biografu. Berlínská kina jsou zvláštní kapitolou, jež by si vyžádala zvláštního zpracování. Našeho tematu se dotýkají jen některé zajímavosti: Předně zde téměř chybí typ našich »lepších« biografů. Vedle nesčetných »lidových« biografů, rozsetých hlavně v Berlíně N (severní část) a O (východní část), v nichž běží týž film nepřetržitě od desíti hodin dopoledne do jedenácti hodin večer a v nichž je jednotné vstupné 50 feniků, je zejména v Berlíně W (západní část) několik t. zv. »Filmpalastů«, jež se velikostí blíží pražskému Národnímu divadlu a přepychovým zařízením je předčí. Každý z nich pojme kolem dvou tisíc diváků a lacinými lístek tam stojí 2½ marky (20 Kč). Zde pak nejsou předváděny filmy, jež byly sensací kdysi před pěti lety, ani nepodařené plody domácí produkce, nýbrž skutečné sensace: velké americké »šlágry«, nové ruské filmy, chlouba domácí produkce (»Metropolis«) a pod. Takový film pak běží několik týdnů a někdy i měsíců a stane se vám, že přijdete-li až před představením, nedostanete již lístků. Přitom je zajímavé, že nejdříve nebývají vyprodány levné lístky, jak tomu bývá u nás, nýbrž drahé, kdežto levnější zůstávají na konec. Je tedy v Berlíně každý večer několik tisíc lidí, kteří dají za lístek do biografu 6 až 8 marek (50 až přes 60 Kč).

Že po dlouhých letech strádání, nejistoty a obav o budoucnost se nyní vybíjejí všechny nahromaděné touhy po pobavení, je pochopitelné. Překvapuje jen, že přes horentní ceny těchto požitků mnohdy ani příslušné podniky — a není jich málo — nestačí pojmouti nával obecenstva; i to opět platí zejména pro Berlín W: Kurfürstendamm, Tauentzienstrasse a j. Zde můžete již v 11 hodin večer čísti na mnohých barech, kavárnách a kabaretech nápisy: »Pro přeplnění prozatím uzavřeno«. Minulého Sylvestra se musela takovýmito nápisy ozbrojiti většina zábavních podniků, nechtěla-li se státi obětí příliš hojné návštěvy. Ještě malý, ale významný detail: odpoledne před oslavou posledního Sylvestra stály před nejvyhlášenějšími lahůdkářskými obchody skutečné fronty kupujících, zejména služebných.

I když uvážíme, že v každém několikamilionovém městě je soustředěno mnoho lidí, uchýlivších se sem, aby tu mohli nerušeně užívati nashromážděného bohatství, jsou přece jen shora zmíněné zjevy takového rázu, že nemohou být vysvětleny užívačností těchto velkoměstských »výměnkářů«, nýbrž nutno je považovati za projevy bouřlivého rozproudění mízy v organismu, který se kdysi z přílišné bujnosti zakrvácel, byl notně přisekán a nějakou dobu ležel i v agonii.

III. Může Německo opět válčiti?

Z toho, co bylo řečeno, se nám vnucuje otázka: chce a je schopno dnešní Německo dáti se opět do války za své staré cíle? Je dnešní Německo opět naplněno touhou ovládnouti celou střední Evropu, Balkán, Blízký orient a zámořské kolonie? Hlavně však: má dnes Německo dosti vojenských sil, resp. možnosti vytvořiti si tyto síly, aby mohlo vůbec na válečné plány pomýšleti?

Nedávný slavnostní projev Hindenburgův o nevině Německa na válce a solidarisování celé vlády s tímto projevem je výmluvným svědectvím, že vládnoucí kruhy Německa se nehodlají spokojiti s nynějším postavením své země v koncertě národů. Strany pravice a měšťanského středu, sdružené v dnešní vládní koalici, jsou jednak representanty kruhů, jež vládly ve starém předválečném Německu, jednak jsou představitelkami těžkého průmyslu, velkoagrárníků a finance, jež jsou rozhodujícími činiteli v dnešním Německu. O všech těchto kruzích nelze sumárně říci, že by všemožně usilovaly o rozšíření mocenských posic Německa cestou války. Co však o nich lze říci, je, že o rozšíření mocenských posic a zvýšení mezinárodní váhy Německa skutečně usilují. Zároveň jsou však natolik reálními politiky, že počítají s danou mezinárodní i domácí situací a že by se za této situace rozhodně nepouštěly do válečného dobrodružství, jehož výsledek by byl předem jistý.

Tu je však zajímavá okolnost: německá diplomacie, jež musela býti po listopadovém převratě reorganisována, byla již v prvých poválečných letech do jisté míry stabilisována a od té doby zůstala přes střídání velmi mnohých a velmi různých vlád celkem pevným, neměnným útvarem. Tento fakt má v naší souvislosti značný význam: svědčí o tom, že jedním ze základních rysů německé diplomacie je úzkostlivé pozorování a ohledávání situace v cizích státech, aby bylo možno sledovati vzájemný poměr států poválečné Evropy, zejména těch, jež porážkou Německa bezprostředně získaly. Bylo třeba bedlivě pozorovati vývoj společných i odporujících si zájmů těchto stavů, jejich stanovisko k upevňování a rozvoji Německa atd. Ti, kdož se projevili dobrými pozorovateli těchto věcí, stali se kádrem nové německé diplomacie a zůstali jím až do dneška.

Tato pozorovací a ohledávací činnost má arciť i zcela konkrétní praktické účele, ale jejím vlastním smy-

slem zůstává číhání na příležitost k rozhodujícím výpadům a připravování okamžiků, vhodných pro uplatňování mocenských nároků.

Že v Německu některé známé kruhy, které Stresemann kdysi nazval »věčně včerejším«, počítají i s možností násilí, je nejlépe dokumentováno jednak existencí několika mohutných polovojenských organisací, vychovávaných v krajně nacionalistickém duchu, jednak povahou pravidelného vojska a policie.

Všimněme si nejprve stručně oněch polovojenských útvarů. Početně stojí z nich na prvém místě t. zv. Stahlhelm, organisace to, přijímající do svých řad jen bývalé vojáky z fronty nebo z illegálních popřevratových vojenských útvarů, dále vysloužilé členy říšské obrany a policie. Vedení »Stahlhelmu« je složeno z exponentů německé lidové strany a německé nacionální strany (monarchistické). Čestným členem je president Hindenburg. S přidruženými organisacemi mládeže a žen čítá asi milion členů. Jeho velké demonstrace v Berlíně 8. května t. r. se účastnilo asi 120.000 mužů ve stejnokroji, téměř nerozlišitelném od uniformy říšské obrany. Celá demonstrace měla ráz vojenské parády s nástupem, defilé atd. Vojensko-sportovní výchova se soustřeďuje na mládež, kdežto ostatní vojenská výchova (theorie, střelba) je prováděna ve zvláštních útvarech, po příp. za účasti říšské obrany, jež mnohde dodává instruktory, věcný materiál a pod.

Další organisací se statisícovým počtem členů je t. zv. »Jungdo« (Jungdeutscher Orden), jehož hlavními posicemi jsou Hessensko a Duryňsko. Znám je velmi blízký poměr bývalého náčelníka říšské obrany von Seeckta k této organisaci. Vojenská výchova zde je prováděna jednak tím, že členové »Jungdo« jsou posíláni jako dočasní dobrovolníci do říšské obrany, jednak říšská obrana poskytuje »Jungdo« instruktory.

Krajně šovinistickými a fašistickými organisacemi jsou »Werwolf« asi se 100.000 členy, illegální »Wiking«, jehož náčelníkem je známý kapitán Erhardt, rovněž illegální »Olympia« a jiné. Z jejich řad se rekrutují terroristické skupiny a útočníci na politické a intelektuální vůdce demokratických a republikánských směrů, jejich velitelé a důstojníci jsou organisátory a inspirátory t. zv. »Femy«, jež má na svědomí několik set bestiálních politických vražed.

Mezi tyto organisace, jež jsou určeny k tomu, aby v daném okamžiku vystoupily jako silná armáda proti vnějšímu nepříteli nebo jako pretoriánská voje vnitřního převratu, nelze počítati mohutný útvar t. zv. »Reichsbanneru«, složený ze členů a přívrženců republikánsko-demokratických stran. Tato organisace čítá asi půldruhého milionu členů, z nichž se hlásí většina k sociální demokracii. Vedení »Reichsbanneru« je složeno stejným dílem ze zástupců katolického centra, demokratické a sociálně demokratické strany. Leč ani zde není za případné účasti těchto stran ve vládě vyloučena možnost použití řadového členstva jako ozbrojené síly státu.

Pokud se pak týká pravidelného vojska a policie, jsou do všech důsledků zařízeny tak, aby byly kdykoliv pohotově jakožto kádrový útvar, t. j. takový útvar, který je složen ze samých dobře vyškolených sil a může býti kdykoliv naplněn masami řadových vojáků. Proto se také říšská obrana i policie vyznačují dokonalou průpravou všech svých sil a nepoměrně velkým počtem důstojníků a poddůstojníků. Říšská obrana čítá podle ustanovení versailleské mírové smlouvy 100.000 mužů, umístěných po celé říši, a je vybavena všemi moderními vymoženostmi vojenské techniky. Že její početná síla vskutku může býti beze všech obtíží nejméně zdvojnásobena, bylo dokumentováno na podzim roku 1923, kdy byly se zřetelem k tehdejším sociálním bouřím řady pravidelné říšské obrany silně rozmnoženy oddíly t. zv. »černé říšské obrany«, rekrutovanými ze shora zmíněných vojenských organisací. Podobně je tomu i s policií, jež čítá asi 200.000 mužů, je čistě vojensky organisována, má rovněž velký počet šarží, je ubytována z velké části v kasárnách a může býti kdykoliv rozmnožena náhradními silami, jako tomu bylo i zde roku 1923 zejména v Sasku, Poruří a Bavorsku.

Je tedy zřejmo, že si dnešní Německo vybudovalo takovou ozbrojenou moc, jež sice formálně odpovídá ustanovením versailleské smlouvy, ale fakticky je schopna proměniti se kdykoliv v silnou armádu, jíž by bylo lze použíti jak proti vnitřnímu, tak i proti vnějšímu nepříteli.

Evropa má všechny důvody, aby sympatisovala s demokratickým směrem v Německu a podporovala jej, kde může. Také v Německu jsou upřímní demokraté a lidé, kteří věří v novou Evropu.

Rozhlasová politika.

Jest tomu již hodně dávno, co ministr pošt a telegrafů Dr. Nosek promluvil obšírně do mikrofonu pražské stanici, která má prý býti nahrazena novou; co studuje a připravuje poštovní správa pro radioposluchače. Mluvil tehdy o řadě projektů. Ale slova ta nestala se skutkem. Zůstalo vše při starém. Zůstalo při pražské stanici, která má prý býti nahražena novou; laboruje stanice brněnská. Slovensko a Podkarpatská Rus je na tom nejhůře. Bratislavská stanice nevyhovuje a o košické lépe nemluvit. Projekty o celostátní stanici, o stanicích regionálních (na př. Mor. Ostrava), projekty o rozšíření a vybudování sítě rozhlasové na Slovensku — to vše zůstalo v projektech. Studují se projekty. Jsou s tím nespokojeni radioprůmyslníci, kteří od dobré rozhlasové sítě očekávají zlepšení radiovýroby; jsou radioamatéři. A doplácí také na to s t á t.

Je-li řeč o rozhlasové politice, nejde tu o úsilí politických strana dostati se k vlivu v rozhlasu. I tyto snahy jsou, a pracují mnohdy — jak již pracují ruce politických stran — s vysoukanými rukávy. Rozhlasová politika jest úsilí, jak uspokojiti za daných poměrů nejlépe potřeby obyvatelů státu po stránce rozhlasové. U nás stát má v rozhlasu jakýsi monopol. Má rozhlasovou politiku, hlavně pokud jde o budování rozhlasových stanic, zcela ve svých rukou. Jsou to ruce ministerstva pošt a telegrafů. Položme si otázku, jak uspokojuje naše rozhlasová politika potřeby obyvatelstva. Jsou státy, které v rozhlasové práci jsou přes hranice svých zemí. Budiž tu na příklad poukázáno na Maďary. Jsou velmi čilým národem na poli propagandy. Dovedou si vyráběti falšované frankové bankovky, aby na svoji propagandu příliš ze svého nedopláceli: potom zkusili to s Rothemerem, a nyní se pokoušejí o štěstí s falšovanými akty z roku 1920. Ale pracují v propagandě i jinak. I v r o z h l a s u. Maďarský rozhlas

má šířiti a šíří slávu svatoštěpánské koruny i na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Mezinárodní asociace rozhlasové se již zajímají o methody, jimiž Maďarsko svůj rozhlas činí s l u ž k o u svých aspirací zahraničně politických.

Jest faktem, že Slovensko jest zaplaveno peštskou rozhlasovou stanicí. Nejde o to, využívá-li dnes Maďarsko svého rozhlasu k propagandě za hranicemi, zejména na Slovensku, jde o to, že rozhlasová stanice v Bratislavě nestačí a že není s to dáti Slovensku, což mu patří. Bratislavská rozhlasová stanice jest malá, má malý dosah. Nestačí na okolí bratislavské, tím méně na protáhlé území celého Slovenska, zejména, když ani košická stanice nevyhovuje. Tamější radioamatéři hrozili dokonce jakousi stávkou proti rozhlasu. Tak byli nespokojeni. Chce-li exponovaný český úředník na Podkarpatské Rusi poslouchati Prahu, musí míti aparát, velmi silný, drahý, složitý. Nejde tu jen o Slovensko a Podkarpatskou Rus. Jižní Čechy, Vitorazsko, a již kraj od Tábora na jih spíše zachytí Vídeň než Prahu. Jižní Morava jest odkázána na rozhlas vídeňský. Podobně jest v severních Čechách, podobně jest na Ostravsku, v severní Moravě.

Rozhlas jest důležitým instrumentem kulturním. Snažíme se, abychom kulturně zajistili svoje kraje pohraniční, abychom lidovýchovně pracovali na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Bylo tu dosaženo velkých úspěchů. Ale kdo selhává, jest rozhlas, rozhlasová politika. Nedovede uspokojiti kraje, odlehlé od Prahy, nedovede budovati rozhlasovou síť na Slovensku s P. Rusí. Tak naši lidé, a nejen naši lidé, ale i Němci, Slováci a Maďaři, slyší večer se hlásit Vídeň, Pešť, německé stanice. Prahu, Bratislavu neslyší, nebo velmi špatně. Jde tu mnohdy o to, aby tito lidé byli odpoutáni od Vídně a Pešti; rozhlas jde cestou jinou; ponechává tyto lidi v další, a silné závislosti na Vídni a Pešti. Nejde tu jen o otázku nacionální. Jsou to vážné chyby z hlediska interesů státních. Kraje, kam by v prvé řadě měl vnikati český, československý rozhlas, inklinují dnes rozhlasově k Vídni, Pešti, Drážďanům, Vratislavi atd. Radio se mnohým stalo kusem denního života. Není na prospěch státu, jestliže tento kus denního života, který znamená radio, okupuje ne Praha, Bratislava, ale Vídeň, Pešť atd. Dobrá rozhlasová politika musí dbáti toho, aby radioposluchač kdekoliv ve státě měl možnost přístrojem nepříliš drahým a složitým — nechceme-li již, aby to byl nejjednodušší přístroj krystalový — zachytiti aspoň jednu z československých stanic. Co pomůže, je-li Praha na dobré přístroje slyšitelna za hranicemi, co pomohou propagační večery, určené pro cizinu, když ve vlastním státě jsou velká území, jejichž rozhlasové potřeby jsou uspokojeny jen z velmi malé části, anebo vůbec ne?!

Při významu, jaký dnes radio má, znamená tato politika rozhlasová, která má mnoho projektů, ale málo solidních a dobrých stanic, škodu nejen pro ty, kteří snad s despektem jsou nazýváni radiofanoušky, nejen pro radioprůmysl, ale i pro stát. Přitom nelze říci, že by poštovní správa neměla dosti finančních prostředků, aby nemohla splniti základní potřeby rozhlasu. Ministr pošt uvedl ve svém — dnes již hodně dávném — radiointerviewu, že mnoho projektů se studuje. Odejel i zástupce min. pošt do Ameriky, aby tam studoval rozhlasovou organisaci. Situace m e z i t í m jest taková, že dnešní stav rozhlasové politiky poškozuje přímo zájmy státní. Co dalo v dřívějších letech práce, než Morava byla naučena choditi spíše do Prahy než do Vídně; dnes jsou poměry v rozhlase zase podobné. Jižní území státu mluví o vídeňské stanici jako o stanici nejbližší, pomalu jako o stanici s v é. Pešťská stanice rozhlasem agituje za svým plotem na Slovensku. Československá rozhlasová síť nestačí, aby dala všem radioposluchačům doma, což jejich jest: československý rozhlas. *K. T.*

I. Gurovič:

Na čaji u Kramáře.

I. Gurovič dlel v Praze delší dobu jako emigrant a vystupoval na národně demokratických schůzích jako svědek o Rusku. Tušíme, že psal i do »Národních listů«. Tak se dostal i do blízkosti dra Kramáře. Když se vrátil do Ruska, vydal knihu »Zápisky emigrantovy«, z jejíž jedné kapitoly tuto část překládáme. To proto, že ukazuje na Kramářovy ruské plány. Jsme vůbec toho názoru, že Kramářovu domácí politiku může plně pochopit jen ten, kdo zná jeho ruské úmysly. Bez znalosti této souvislosti by leccos u dra Kramáře musilo zůstat záhadou. Gurovič líčí na počátku politickou kariéru Kramářovu a dochází až k jeho demisi jakožto ministerského předsedy r. 1919.

Hrdý a sebevědomý stařec nemohl se smířit s takovým osudem. Připisoval nezdar nikoli svým vlastním chybám a omylům, nýbrž intrikám osobních nepřátel-závistníků a politické »nezralosti« českého národa. Sám sebe pokládal jaksi za člověka už samou přírodou předurčeného k vládě. Ale poznávaje, že jeho kariéra v Čechách se končí, obrátil svůj zrak, plný nadějí, na Rusko.

Čechy ho neocenily — ocení ho Rusko. Rusko potřebuje zkušených politiků velikého měřítka, ale samo jich nemá. Neboť, ruští politikové — to byli buď byrokraté ze staré zatuchlé školy, nebo teoretičtí profesoři a žvaniví advokáti, ale skutečných praktických politiků mezi Rusy není. Zdaž by tedy mohlo Rusko odmítnouti dobrovolně podávané služby bratra Slovana, jehož žena je Ruskou, jenž měl pozemkové vlastnictví v Rusku, starého vyzkoušeného rusofila Kramáře?

Jistě že ne. A Kramář se připravoval k očekávané ruské kariéře.

Vypracoval návrhy ruské konstituce, překvapující učeností a naivností. Jezdil k Denikinu a dával mu rady o tom, jak spasiti Rusko. Psal ve svých novinách články o ruských věcech, proniknuté upřímným pocitem příchylnosti k Rusku a úplným neporozuměním jeho osudu. Pronášel v parlamentě temperamentní řeči o ruských věcech a tyto řeči se vyznačovaly stejnými vlastnostmi jako jeho články. Dopisoval si s ruskými ve řejnými pracovníky a pořádal ruské »středy«.

Každý Rus, který přijel do Prahy náležel-li ovšem k emigrantským »špičkám«, dostal pozvání na čaj o páté ve středu ke Kramářovi.

Na tyto středy se scházelo velmi míchané obecenstvo. Ruské dámy, o kterých bylo známo jen to, že náležely k »lepším vrstvám«; naši pražští diplomati počítající, že prostřednictvím toho čaje budou mít vliv na českou orientaci; inteligenti, zklamaní revolucí a přišedší poplakat si slovanskému bratru na vestu; podezřelí důstojníci nikoli z Denikinské kontr-razvědky, nýbrž spíše něco horšího; dva až tři čeští rusofilové a asi právě tolik »ruských Čechů«; ruské bývalé Jasnosti a prevoschoditelstva, náhodně projíždějící Prahou; a nezřídka nějaký pro-

vinciální spisovatel nebo taneční klavirista jakožto nezbytní představitelé ruského umění.

Na těchto »středách« pili čaj se zavařeninou, jedli chutný mléčný chléb, rozsuzovali otázku, je-li třeba, aby car byl nezbytně z dynastie Romanovců (Kramář se vyslovoval proti této dynastii), naříkali na těžkou finanční situaci ruských běženců v Praze (Kramář se staral, aby to neslyšel), a hlavně — chválili Kramáře.

Jeden vykládal, jak znají a milují Kramáře ve vesnicích zmijevského újezda v charkovské gubernii, druhý povídal, že v celé Evropě není tak moudrého státníka, jako je Kramář, třetí se zaklínal, že jednou vlivem Kramářovy řeči vyléčil se z bolesti zubů, poněvadž řeč měla takový vliv na jeho nervy (to se opravdu povídalo na jedné z těchto středy), čtvrtý pak nepochyboval o tom, že jakmile Denikin zabere Moskvu, všichni Rusové pozvou Kramáře, aby vzal na sebe úpravu ruských věcí; a jakási nadšená dáma z lepších vrstev prozradila, že po prvém svém setkání s Kramářem tři dny si nemyla ruce, aby z nich nesmyla sled jeho blahodárného stisknutí.

Kramář poslouchal a s libostí se usmíval. Hrubé lichocení na něho působilo. A po čaji odvedl stranou dva nebo tři »nejvážnější« návštěvníky a zavedl s nimi rozhovor na důležité pro něho thema: ocení-li ho Rusko?

Oni ovšem tvrdili, že ocení a prorokovali mu křeslo ministerského předsedy v Rusku osvobozeném od bolševiků.

Kramář spokojeně poslouchal, věřil jim, nepřemýšlel a — žádal od nich, aby oni popularisovali jeho jméno mezi Rusy. Žádal, aby jméno se připomínalo ve veřejných přednáškách, které Rusové čtou pro emigrantské obecenstvo, aby o něm často psali v emigrantských novinách, aby na ruských shromážděních, sjezdech a pod. se přijímaly resoluce na jeho adresu.

Podnětem k tomu měl býti jeho ustavičný boj proti věcně umírněné politice ministra zahraničních věcí Beneše v ruské otázce. Boj za intervenci, za podporu bílého povstání, za podporu připravující se reakce, za nastávající zúčtování s bolševiky a »poloboševiky«, jimiž se rozuměli všichni, kteří se odvraceli vlevo od nepříliš silných monarchistů.

A za to Kramář při svých četných stycích dosazoval své adepty na výnosné sinekury, vymáhal jim podpory nebo zápůjčky u bank, urovnával jejich spory s policií (časem nejen politické, nýbrž jak říkali někdy i trestní) a vůbec všelijak je podporoval. Avšak, samo sebou, jako zkušený a »praktický« politik, Kramář žádal, aby tato ruská klika popularisovala jeho osobu ne odděleně, nýbrž zároveň s jeho ruským »programem«. A tento program hlásal: pevná vláda, t. j. reakce politická i sociální (zvláště Kramář trval na vrácení půdy statkářům) a také »zúčtování«.

A klika poslušně vyhovovala jeho rozkazům.

Takovým svým tlakem na emigranty z jedné strany a zřejmou jim silnou podporou ruských černosotěnců v Praze z druhé strany Kramář hrál velmi smutnou úlohu v ruském životě v Československu. Ježto všechno počínání, odklánějící se od černosotěnských požadavků, již tím se odkláněl také od jeho »programu«, ihned se bránil proti němu všemi prostředky, štval zbývající oddané Rusy proti takovému dílu nepřátelskému jemu i jim a nezřídka v samém zárodku je hubil. A nepodařilo-li se je zhubit, skoro vždycky se podařilo aspoň zasadit mu nemálo velmi nepříjemných ran.

A nejen na veřejné působení vrhal se Kramář. I na jednotlivé osoby, jestliže s nimi počítal, ale ony nechtěly se státi jeho přívrženci, metal své hromy. A často mnohým způsobil veliké potíže a velmi nesnadnou situaci.

A bývalo hořko a hnusno čítat v emigrantských listech nebo poslouchat v emigrantských rozhovorech pohádky o nezištném dobrodějství Kramářově, když tak nad veškeru pochybnost bylo jasné, že i Rusové i Rusko jsou pro něho především zbraní a prostředkem k chystanému uskutečnění jeho ctižádostivých úmyslů a že každému, kdo se odklonil od služby těmto zámyslům »dobrodinec« bez meškání ukazuje své stále ještě ostré drápky. Ano, smutnou úlohu hrál Kramář mezi ruskými emigranty.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Marx neměl pravdu!

II.

A nyní přihlédněme k onomu zvláštnímu procesu, který lze nazvati »zkapitalisováním proletariátu« proti Marxovu »zproletarisování kapitálu«. Naprosto nemíním obdivovati americkou demokracii, která se prý projevuje i v hospodářství. Kdo má tolik kritičnosti, aby se nedal zmásti americkou mistrnou reklamou, které slouží často i věda, vidí velmi jasně, že onen proces, nazvaný demokratisací hospodářství, je výsledkem dlouhého zápasu, že není koncesí kapitalismu, nýbrž jenom jinou jeho formou. Ale právě tím je zajímavější, právě proto že proletarisování kapitálu nenese znaků owenovského sociálního cítění, že to není socialističní experimentování, nýbrž *další krok ve vývoji, nová forma hospodářského řádu*. Ti kapitalisté, kteří měli v ruce *Bell Telephone System* a kteří neváhali vydati akcie 630.000 osobám, nečinili tak z nějakého demokratického záchvatu, nýbrž prostě proto, že si opatřili velmi pohodlně levný kapitál, bez nepříjemné patronance banky a bez všetečného zkoumání vedení společnosti akcionáři. Vždyť právě tento způsob opatřování kapitálu dal podnět W. Z. Ripleyovi k napsání zmíněné knihy, na kterou zde ještě bude poukázáno. *Bell Telephone* měla r. 1915 65.000 akcionářů, 1920 139.400, 1924 348.000 a 1925 630.000. Akcie jsou nabízeny především abonentům a zaměstnancům — pomocí arrangement s bankou umožněn jim i splátkový nákup. Dnes je 62.500 zaměstnanců akcionáři a jejich podíl činí 75,000.000 dol. Při poslední emisi koupilo akcie 24.317 dělníků a 10.700 úředníků. *New York Central Railrood* vydala r. 1925 35.000 akcií po 110 dol., určených pro zaměstnance podniku a splatných ve srážkách z platu. Emise byla třikráte přepsána a vydáno 68.000 akcií 41.000 zaměstnancům. *Consolidated Gas Comp. of New York* vydala 1922 za 15,000.000 dol. akcií pro zaměstnance a zákazníky. 11.345 zaměstnanců a 25.844 zákazníků rozebralo tyto akcie. *National Electric Light Assoc.* prodalo přes 5 mil. akcií 650.000 zákazníkům. Muir uvádí, že 70% dělníků *International Harvester Co.*, 90% dělníků *Firestone Tire and Rubber Co.*, téměř každý dělník *Swift & Co.* a j. jsou vlastníky akcií těchto společností. Na splátky prodávají akcie dělnictvu i *Standard Oil, General Electrie, Eastman Kodak, United States Steel Corp.* — abychom uvedli ohromné koncerny, jichž jméno je i u nás běžné.

Tyto společnosti jsou jistě na hony vzdáleny sentimentálního demokratisování a nelze jich ani podezřívati z provádění socialisace suchou cestou. Dávají-li přes to z rukou akcie — namnoze i majoritu kapitálu, činí tak

jistě z důvodů sobeckých. Je-li zákazník elektrárny současně akcionářem, je-li dělník akcionářem, je jejich srdce »ve dví rozekláno«. Na jedné straně zájem o levný proud — na druhé o dividendu; zde požadavek vyšší mzdy, výhodnějších pracovních podmínek — tam opět dividenda. Nezdar ocelářské stavky z r. 1919 se přisuzuje právě této nejednotnosti zájmů. Dělník přestává býti jedině zaměstnancem — stává se z části byť i z části zcela nepatrně — zaměstnavatelem, právě tak jako konsument je i producentem. Jejich smýšlení není již tak jednostranné jako dříve. V jejich mozku se odehrává prakticky velký proces, tolikráte vykládaný teoretiky, že národní hospodářství je jediným celkem, v němž nemůže býti protichůdných zájmů, nýbrž jedině zájem společný. Lidská společnost je hospodářstvím vychovávána k pravdě, tlumočené skvělým způsobem Kropotkinem, že život není boj, že to není Darwinův zápas všech proti všem a výběr nejsilnějších, není laissez faire, nýbrž pospolitost, vzájemná pomoc, využití všech sil, i nejmenších, na cestě k dosažení životního ideálu. Dosažení nejvyšší blaženosti s nejmenší strastí. Nebožtík Adam Smith už to řekl před 151 léty; trochu jinak, než to později formulovali hedonisté, ale v zásadě stejně.

Pravda, rozptýlení kapitálu do širokých vrstev má i svoje stíny. S důvěrou chudých nelze si zahrávati — a podvody, úpadek, spekulace, které by měly za následek ochuzení, mohly by způsobiti v celém americkém hospodářství krutý otřes. Není ani dobře, aby měl zaměstnanec akcie »svého« podniku. Neboť v případě krise ztrácí dvojí: místo i výnos z akcií. Amerika nezná našeho sociálního pojištění, nezná zejména pojištění pensijního. Vysoká mzda dělníkova je také proto vysoká, že nutno z ní uložiti slušné částky stranou »na stará kolena«. Proto ony milionové sumy za pojištění, proto miliardy, uložené ve spořitelnách. A proto se kupují i akcie. Ostatně Anglosasové neradi riskují mnoho ve spekulací. Největší oblibě se těší akcie všeužitečných podniků — elektráren, plynáren, železnic, tramwayí — které nepodléhají vlivům konjunktury a kde eventuelní krise nejsou náhlé. Některé společnosti proto — zejména však některé banky — sprostředkují výměnu akcií, resp. umožňují na splátky nákup akcií kteréhokoli podniku.

Leč nejvíce ožehavou otázkou je otázka kontroly společností. A to je konečně thema, které může po případu kolínské petrolejky zajímati i československou veřejnost, třeba že u nás jsou poměry daleko jednodušší a spořádanější než ve 48 státech Unie. Necháme také vše, co je specielně americké, stranou a budeme si hleděti věci pouze v jejím všeobecném významu. Kontrola podniku provádí se určitými, zákonem stanovenými orgány — u nás valnou hromadou, správní radou, předsednictvem a dozorčí radou, jde-li o akc. společnosti. Představme si valnou hromadu, obeslanou všemi akcionáři Bell Telephone s hlasovacím právem. Z 630.000 bude jich jistě nejméně 200.000. Bylo by nutno vystavěti pro tento meeting zvláštní stadion, kde by výroční zpráva byla reprodukována megafony. Představme si však jen docela »malinkou« účast, řekněme jednoprocentní — t. j. přeplněné Národní divadlo. Že takováto valná hromada není a nemůže býti vážným orgánem kontroly, pochopí každý, kdo měl kdy co činiti s pořádáním jakékoli větší schůze. Každá kontroverse, kritika, oposice musela by v tisícihlavém posluchačstvu, interesovaném finančně, skončiti rvačkou. Vždyť se perou lidé na politických schůzích, kde na jejich pozemské statky nikdo nesahá. Ale není nebezpečí, že by valné hromady byly tak četně navštíveny. V Americe se o to starají i tak, že společnost má hlavní sídlo někde tisíc mil na západě nebo na jihu, a ježto se akcionářům cesta nehonoruje, rozmyslí si každý ztráviti dest dní ve vlaku a utratit několik desítek nebo i stovek dolarů. Ostatně mnoho akcionářů má »non-voting shares«, jež nedávají práva hlasovati.

Kdo tedy vede společnosti? Je velkou jejich předností, vedou-li je zakladatelé — pokud jsou ovšem poctiví. V Americe zdomácněl pojem »service« — služby veřejnosti — ale musíme přece jen počkati, kdo půjde za tímto heslem, až se dostaví velká krise, které Spojené státy dosud neprodělaly. Není konečně uměním, vésti podnik k úplné spokojenosti za dobré konjunktury. Akcionáři se spokojí dividendou a více nežádají. Nebolí je, že vedení má v rukou namnoze i minorita. Ostatně — je-li vedení dobré, je to neštěstí? Stojíme před velmi zajímavou skutečností, že čím dále tím více ztrácejí akcionáři vliv na vedení podniku. Dnes nemají rozhodující slovo ti, kdo mají v rukou 51% kapitálu. Kapitál je sesazen. Marx praví, že kapitál je vyvlastněná práce. Práce, jež měla v malovýrobě bezprostřední vliv na řízení, byla zatlačena do pozadí kapitálem. Ale dnes je kapitál zatlačován opět do pozadí. Vliv, skutečný a konec konců naprosto rozhodující vliv na vedení největšího podniku nemá sice dělník, ale nemá ho ani akcionář, nýbrž několik lidí, kteří v každém případě jsou bližší práci než kapitálu. O vedení bank nerozhoduje ani valná hromada ani správní rada, nýbrž schopný ředitel. Domnívám se, že ve Vítkovicích platí konec konců více slovo Sonnenscheinovo než Guttmannovo a Rotschildovo, právě jako se lze velmi důvodně domnívati, že Škodovku vede spíše Loewenstein než pp. Šimonek, Bassal atd.

Představme si, že majoritu kapitálu má v ruce banka. To ji opravňuje k vyslání svého zástupce do správní rady — s 51 procenty akcií si může banka dělat s podnikem, co chce. Ale tím, že si do správní rady vyslala svého zástupce, nezískala ještě vliv v plném smyslu slova. Zástupce banky bude si hledět jistě v prvé řadě zájmů banky — někdy snad až v příliš první řadě, což je kapitola pro sebe — může míti vliv na bilancování, ale sotva bude příliš pronikavě zasahovati do výrobního procesu. Představme si jen takového Dr. Preise, který je jistě nejšikovnější z šikovných: jako bývalý tajemník textilního průmyslu nepochybně může mluviti něco do vedení Kosmonoské akc. spol. a J. Hernycha. Že by však stejně dobře rozuměl výrobě Báňské a hutní, dolům České obchodní, strojům Škodovky, automobilům Českomoravské, pivovarským strojům Novák a Jahna, lihu, dextrinu a škrobu »Amylonu«, ohromně rozmanité výrobě Ústeckého chemického spolku ad., adt., atd., atd., nemůžeme ani při nesporně vysokých kvalitách Dr. Preise předpokládati. A přece ve všech těchto společnostech a v tuctu jiných zastupuje svoji banku. Čímž je snad prokázáno, že ani kontrola banky není a nemůže býti úplná. Nelze si ovšem namlouvati, že vliv banky na průmysl není nebezpečný. Jistě že tam, kde se příliš uplatňuje bankovní zájem, kde se bez ohledu na potřeby výroby a hospodářskou situaci pěstuje politika vysoké dividendy jako důkazu prosperity (mnohdy toho důkazu banka potřebuje ku krytí vlastních nedostatků), hrozí nebezpečí rozvratu.

Ptáme se tedy znovu — kdo vede společnosti? Nezbývá — nechceme-li tvrdit, že se vedou samy, protože

i přes mnohé případy z československé hospodářské historie poslední doby, jež by tomu nasvědčovaly, nemůžeme věřiti v tak vysokou »mechanisaci« — nezbývá než míti za to, že společnosti vede namnoze několik placených úředníků, komerčních a technických správců. Snad mají v rukou také akcie, pak ale jistě žalostně málo. A přece jejich zájem o společnost je více než existenční. Vždyť většinou jsou existenčně zajištění, mnohdy skvěle zajištěni, takže jim, s nepatrnou kapitálovou účastí může býti lhostejno, jak se vede podniku. Že jim to není lhostejné, že je něco pudí k nejintensivnější práci a že toto nutkání není jen »otrocký pud sloužiti kapitálu«, nýbrž radost z práce, je silným důkazem proti liberalistické maximě, že popudem činnosti je egoismus.

Domnívám se, že po všech těchto vývodech lze přikročiti k závěru:

Situace je taková:

dělnictvo,
kapitál,
surovina,
vedení.

Tento vzorec nutno si zapamatovati, protože do klasické trojice zavádí nový pojem: vedení. Je to dosud neznámé x, složené z odborných znalostí ředitelů, zájmů zakladatelů nebo akcionářů a bank. Neboť banka není jen akcionářem, nýbrž i věřitelem.

Viděli jsme, že kapitál, místo aby se akumuloval, rozprašuje se. Okolnost, že kontrola není v rukou kapitálu, je spíše svědectvím příznivým než naopak. Lidová masa není vyvlastňována usurpátory, k přeměně ve společenské vlastnictví nedochází revolucí, nýbrž zvolna, přirozeným procesem. Usurpátoři jsou vyvlastňováni, kapitál není privilegiem několika, kapitalisty se stávají všichni. Národ — svět — stává se továrnou, kde dělník je akcionářem a akcionář dělníkem.

Marx neměl pravdu! Není propasti mezi kapitálem a prací, nestojí proti sobě nýbrž u sebe, nelze jich rozděliti. Vývoj jde zcela jinak, než ve směru »Komunistického manifestu z r. 1848 nebo »Kapitálu«. Přetvoření vlastnictví individuelního na společenské děje se přirozeným, nenásilným procesem. Proti teorii třídního boje staví se teorie spolupráce.

Z galerie bank.

Živnostenská banka.

II.

Účinky úvěrové inflace, gründerství a prohnané spekulace zasáhly hospodářský organismus pražský již na jaře 1872, tedy rok před vídeňským krachem. Leč optimismus byl tak silný, že se po přechodných otřesech udržel až do května dalšího roku. Poněvadž zhroucení kursů mělo za následek pouze insolvenci asi 50 návštěvníků bursy, postupovala sice banka v bursovních obchodech opatrněji, ale v zakladatelské činnosti, v účastech na průmyslovém podnikání pokračovala ještě úsilovněji, ač právě to byl kořen zla.

Hospodářský rozmach byl tak veliký, že přesáhl kapitálové síly. Živnostenské bance prospělo, že nebyla ryzí obchodní banka, nýbrž také ústředím založen a eskontním místem pro záloženské směnky. To byl bezpečný druh obchodu, jenž nepřinesl bance ztrát. Zvláštností této doby jest, že se eskontují směnky pouze členům t. zv. úvěrních spolků nebo akcionářům. Při Živnostenské bance byly od počátku dva takové úvěrní spolky a to jeden založen a jeden soukromníků. Členové spolku ručili navzájem za ztráty ze směnek svých členů a měly k tomu účelu zvláštní fondy a později vázané vklady. Spolky tyto pozbyly svého významu již před válkou a po válce se znenáhla likvidovaly; v roce 1924 již obchodů neprovozovaly. Při centrále bylo rozhodnuto je likvidovati již rok před tím. V bilanci za rok 1926 není již položky »reservní fondy úvěrního spolku založen a soukromníků« ani vázané vklady úvěrníků. Tak mizí jako přežitek doby zjev v počátcích našeho bankovnictví obecný a v úvěrových obchodech nepostrádatelný. Výhodou pro banku byl zvláště eskont záloženských směnek, které byly sice malým, ale stálým a bezpečným zdrojem příjmů banky, zejména v kritických létech. V prvním roce činila kvota záloženských směnek z celého eskontu 17·2%, dosáhla vrcholu v roce 1878 (37·53%) za deset let činí ještě 18·79%, pak klesá trvale pod 10%, od r. 1900 pod 5%, až po válce mizí úplně. Číselně činí úhrn eskontu průměrně ročně do roku 1900 asi 4 mil. zl., pak asi 10 mil. korun. Úvěrní spolek cukrovarů pro financování tohoto průmyslu zřízen nebyl, neboť se přihlásilo málo členů.

Zajímavé jest s dnešního hlediska, že s počátku bylo povoleno bance přijímati vklady jen na zúročitelné poukázky, nejméně na 50 zl. znějící. Teprve v červnu 1871 bylo bance povoleno přijímati vklady na knížky. Přirozeným vývojem klesl poměr vkladů na poukázky k úhrnu na vkladních knížkách na nepatrný zlomek procenta, až v roce 1924 poukázky úplně mizí. Rok na to však byly pro užší klientelu opět zavedeny a dokonce roku 1926 dosáhly částky 52¾ milionu Kč proti 1·8 miliardě Kč vkladů na knížky. Jejich obliba roste vzhledem k nedostatku jiných zejména státních snadno realisovatelných papírů.

Důvěra v ukládání peněz u Živnostenské banky nebyla vlastně nikdy otřesena, a proto číslice vkladů s malými výjimkami nejkritičtějších let 1873, 1884—1888, vytrvale roste. V prvém roce činí úhrn vkladů 828.000 zl., 1880 již 5·1 mil. zl., 1890 6·9 mil. zl., 1900 40·5 mil. korun, 1910 117 mil. korun, 1921 1145·8 mil. Kč a v roce 1926 1847·5 mil. Kč. Do konce tohoto roku se očekává vzestup přes 2 miliardy Kč.

Zato účast Živnobanky na průmyslu přinesla jí v první periodě největší zklamání a ztráty. Zúčastnila se horlivě zakladatelského ruchu již v prvním roce své činnosti. Zakládala Všeobecnou českou banku typu »Credit mobilier« r. 1879, Českou banku pro stavby a nemovitosti r. 1871. provedla přeměnu strojírny Daněk a spol. v akciovou společnost, financovala hned v prvních letech průměrně 10 cukrovarů a několika desítkám cukrovarů a jiných společností poskytla daňové záruky, koupila uhelny v Lomu, financovala Skrejšovského při chabrusových volbách 1872, zúčastnila se na stavbě železnice a poskytovala i komunální úvěr (Praze 1872 v částce 1 mil. zl.). Aby vyhověla spekulační horečce, rozhodla se v květnu 1872 zříditi ve Vídni filiálku, která však byla příčinou nejtěžších ztrát. Vzestup Živnostenské banky má všechny známky přílišné důvěřivosti v nekonečný hospodářský rozmach. Na valné hromadě v březnu 1872 se banka rozhodla rozšířiti působnost na celou bývalou monarchii, neboť se jí zdály původně určené hranice působnosti

(Čechy a Morava) příliš úzké. Místo rozmachu však přišla katastrofa.

Příčinou vídeňského krachu byl bludný kruh, do něhož se dostala horečka zakladatelská a bursovní. Miliardovými emisemi byly finanční síly ve státě přepiaty, a kromě toho vyháněla spekulace kurs nesplacených akcií do závratné výše, kde se nemohl udržeti, jakmile se pomýšlelo na ziskové realisace. Všechny společnosti podporovaly kursovní spekulaci s akciemi dividendovou politikou, a ani Živnobanka nečinila výjimky. Všechen čistý zisk se rozděloval akcionářům a reservním fondům se přidělovalo pouze povinných pět procent. Za leta 1869—1872 platila Živnobanka 5, 8, 12, 15 procent ze splacených akcií. Patnáctiprocentní dividenda za rok 1872 byla dosud nejvyšší dividendou Živnobanky. Na mimořádné odpisy, na tvoření zjevných i skrytých reserv se vůbec nepamatovalo. Co se nevěnovalo na dividendy, pohltily tantiemy. Za první čtyři leta činil zisk celkem 1,279.103 zl., z toho se vyplatilo na dividendy 1,032.806 zl., na tantiemy 80.080 zl. a do fondů bylo vloženo pouze 77.325 zl. Proto nebylo z čeho uhraditi ztráty z roku 1873 a v pozdějších letech. Tyto se vedly na pověstném »conto sospeso« na straně aktiv (!), a bez ohledu na bilanci vlastně pasivní se platila dividenda s výjimkou let 1885 a 1888 a tantiemy s výjimkou let 1873—1879 dále. Tuto neblahou bankovní politiku podporovala nejen vláda, ale i zákonodárství, a pořádek vlastně zavedl teprve akciový regulativ z roku 1899.

Po vídeňském krachu nastala dlouhá dvacetiletá krise a stagnace. Následovaly hromadně konkursy nebo násilné likvidace a fuse akciových společností, a po slepé důvěře v akcie přišla hrůza před nimi. Za kritický rok 1873 vykazuje Živnobanka odepisovanou ztrátu 486.772 zl. a za leta 1873—1879 1,717.800 zl. čili třetinu vlastního jmění a do roku 1890, kdy byla sanace banky ukončena, odepsáno na ztráty 2,843.000 zl. kromě úroků z vlastního jmění. Poněvadž na úhradu ztrát nestačil běžný výtěžek, byl snížen v roce 1874 akciový kapitál s 5 mil. zl. na 4 mil. a v roce 1881 na 3 mil. zl. a zrušeny filiálky ve Vídni, jejíž ztráta na spekulaci činila 1¼ mil. Kč, v Prostějově a směnárna při centrále v Praze. V obecné hospodářské krisi byla banka nucena vesměs v exekučních dražbách koupiti statky Skrejšovského, Zbraslavice, Zruč (1878) a Hodkov (1879) a cukrovary v Domažlicích, v Mochově (1875), v Poděbradech (1877), ve Vranovicích (1884) a v Kr. Městci (1885) a kromě toho i jiné nemovitosti. Tak se jmění banky úplně imobilisovalo a bylo štěstím, že vkladatelé neztratili důvěry a nevybírali svých vkladů. Ztráty se zvětšovaly držbou velkých položek akcií jiných podniků, kdysi draze koupených a nyní silně znehodnocených. Všechny tyto transakce skončily nucenými prodeji statků Skrejšovského i cukrovarů, omezením účasti na průmyslu a milionovými ztrátami banky.

Vleklá krise byla překonána počátkem let devadesátých, kdy banka zvyšuje dividendu ze 4% na 6% (1891) a akciový kapitál ze 3 mil. zl. na 5 mil. (1892), na 8 mil. 1896 a na 10 mil. 1899. Po trpkých zkušenostech platí banka jen přiměřenou dividendu 7% a větší kapitály věnuje reservním fondům. Nová hospodářská konjunktura nutí ji rozšířiti síť filiálek po všech větších českých městech, navazuje bankovní spojení i se Slovenskem a se všemi zeměmi staré monarchie a úměrně roste i její účast na průmyslu. Nejdůležitější je rozhodnutí banky v roce 1909 státi se velkobankou na roveň postavenou vídeňským ústavům. K tomu si opatřuje prostředky rychlým zvyšováním akciového kapitálu, jenž v letech 1905—1911 vzrostl ze 20 mil. korun na 80 mil. Další vzestup zarazily války balkánské a světová.

Již ve válce se věnovala banka úsilovně jen domácím závodům a soustřeďovala se jen na české země s programem vědomě vyhraněným: po válce nacionalisovat domácí průmysl čili převzíti jeho vedení a financování od vídeňských a německých bank. To se zdařilo. Z války vyšla sice oslabena, ale mnohem méně než kterákoli jiná banka (zejména německé) následkem politiky s válečnými půjčkami a dík soustředění na domácí půdu. Nesporným náskokem před ostatními bankami byla i určitost jejího programu; věděla, co chce a za čím jde, měla nejstarší českou bankovní tradici a byla řízena opatrnou, ale pevnou rukou, zatím co ostatní banky a to bez výjimky, pokud nebyly otřeseny válečnými ztrátami, tápaly na všech stranách, podléhajíce inflační a gründerské horečce nebo hledajíce nespolehlivé a často ostudné spojení se zahraničním kapitálem, po případě jeho válečnými upíry (Castiglioni).

Tradiční politikou Živnobanky je, že ve svém nejvlastnějším zájmu a prospěchu věnuje jen o málo více než polovinu svých prostředků průmyslu a téměř polovinu ryzím obchodům depositním. Proto si zachovává největší likviditu bez ohledu na bilanční efekt a proto byla po převratu často útočištěm státní pokladny. Tato přísná bankovní politika je beze sporu předností banky a zárukou jejích velkých zisků, ale má také své stíny, neboť je někdy příliš sobecká kde by obecný prospěch žádal něco jiného. Z tohoto důvodu byla provedena nacionalisace průmyslu povrchně nebo nedokonale a největší závody (Škodovka, Báňská a hutní) byly částečně ponechány i cizímu kapitálu.

Nelze vypočítávati celou průmyslovou účast Živnobanky, ale nutno aspoň vytknouti získání vlivu na Českou Eskontní banku, takže jde vlastně o dvojústav s nejlepším domácím průmyslem vedený stejnými obchodními zásadami. Zápasu mezi bankami v prvenství a jeho žalostném konci jest se zmíniti odděleně.

Mnoho se debatovalo o tom, že stát dělá vlastně finanční politiku Živnobanky, že Živnobanka mnoho získala vzhledem ke známým vztahům prvního finančního ministra republiky k ní.

Dnes je debata o první otázku zbytečnou, neboť stabilisace zvítězila bez ohledu na osoby ministrů financí, a banky, které kalkulovaly s inflací, dělaly vždy a všude nejen u nás sebevražednou politiku. Na druhé straně je jisto, že deflací získal nejvíce finanční kapitál a že první úsilí nynějšího ministra financí se soustředilo na to, aby stát vyprostil z područí bankovního kapitálu zaplacením nebo konversí krátkodobého dluhu. Státní bony a pokladniční poukázky byly výborným obchodem pro všechny banky, nejlepším ovšem pro ty, jež měly nejvíce peněz. V tom ohledu nebylo sentimentality. Vnitřní spojení mezi politikou státní a politikou Živnobanky lze sice tušiti, ale těžko prokázati, tolik však je jisto, že zásady obou se shodují a že tradice Živnobanky je starší a ucelenější a že se v poválečném zmatku lépe osvědčila, nepodléhajíc politickým experimentům.

Po uzákonění daňové reformy vznikl náskok Živnobanky před ostatními zvláště ostře. Je největší domácí bankou. Vedle 200 mil. Kč akciového kapitálu, má 250 mil. Kč reserv, největší směnečnou zásobu, téměř za 1 miliardu Kč, zatím co Národní banka sotva

desetinu, má nejlepší průmyslový koncern a nejvíce vkladů (za 2 milliardy Kč) a při tom nejpříznivější likviditu.

Její vývoj byl válkou zdržen. Jestliže se před 20 lety rozhodla státi se velkobankou v Rakousku, neopustila svého cíle ani dnes, státi se velkobankou evropského významu. Nacionalisace průmyslu a sanace jejích některých závodů jsou k tomu jen přípravou. Pod jejím vedením se chystá a již provádí koncentrace a nacionalisace několika výrobních odvětví. Po zřízení východiskové bilance a v rámci zákona v stabilisačních bilancí lze očekávati její další rozmach, který se projeví i zvýšením akciového kapitálu a rozhodujícím vlivem nejen doma, nýbrž i za hranicemi. *ch.*

LITERATURA A UMĚNÍ

Dr. Ot. Štorch-Marien:

Knihy, čtenář a bluf.

Jistě jste si všimli, že už hezkých pár týdnů se objevují v novinách velké inseráty, nabízející zadarmo celého Dumase, Dickense, Balzaca, Dostojevského a teď už dokonce celá souhvězdí různotřpytných hvězd v jediné konstelaci — od Flauberta až po Decobru.

»Dobří přátelé« knihkupců a nakladatelů zaplesali v srdci a řekli si více či méně potichu: ha, mor přišel na vás za hříchy vaše a zajdete bídně. Neboť — vlasatice v podobě Franzenů, Gutenbergů a »Přátel knihy« vzešla od severu a ve třpytu její pohasne vše, co dosud plálo na nebi obchodu s literaturou. Co a kdo může konkurovati se věrozvěsty ze země dánské a lotyšské? Hle, tito knihy d á v a j í, zatím co hříšní mamonáři československí je doposud p r o d á v a l i! Vae victis!

Kdo nebyl právě »dobrým přítelem« a je zvyklý se dívati na věci trochu kriticky a rád jim sáhne na nerv, potřásl nedůvěřivě hlavou, a čta pozorně insert dále, zjistil, že tak z a d a r m o to přece není: neboť oni pánové se jmény cizinců žádali (třeba že opatřili své inserty hlučnou hlavičkou k n i h y z a d a r m o) pakatýlek Kč 2·50 i dokonce také 7 Kč za »donášku, inserci, balné« — rozumí se za svazeček. To zjistiv, člověk kritický si pomyslil, to že by třeba pan Kočí si také mohl dát inserát K n i h y z d a r m a stejně jako kterýkoliv jiný nakladatel a pak jen tak — en passant — v něm utrousit, že kniha je sice zadarmo, ale za kus novinového papíru, do něhož je zabalena a za špagát, jímž je převázána, je nutno dáti úhradu tolik a tolik Kč.

Některý z těch lidí kritických připojil se k ohromné legii těch, kteří na ony »knihy zdarma« dostali chuť a byli ochotni »balné, donášku a inserci« honorovati tolika a tolika Kč. Kniha skutečně za čas přišla, svazeček pětiarchový, na hanebném papíře, s tiskovými chybami, v překladě anonymním, špatně vytištěná — ale — z a d a r m o, resp. za těch 2·50 Kč. Jen tak — opět en passant — pak přiložený ukázkový arch »vydání luxusního«, kdyby snad odběratel dal přednost edici úpravnější. Ty lépe vypravené svazečky, opatřené t. zv. »luxusní« vazbou, dobrodinec darovati ovšem neníní, nýbrž je nabízí za náhradu 15—30 Kč. Zda to je také za špagát a za reklamu, věrozvěst od severu nepovídá. Protože pak nejmíň 50% lidí se z toho »dárkového« vydání udělá špatně — udělají — získavše tak několikadesetitisícovou klientelu na »lepší« vydání, »dárcové« znamenitý obchod. A při tom trouby rozhlašují nezištnost jejich.

Suchá fakta těchto záležitostí:

Nějaký pan Franzen z Dánska si zažádal před časem o nakladatelskou koncesi. Dostal ji. Na to, vypiav hruď svou, začal »rozdávati« starého Dumase.

Brzy na to se přihlásilo o koncesi dánské — vydavatelství Gutenberg. Návrhy referentů byly negativní. Koncese udělena nebyla. Za krátký čas, co firma nabídla »zdarma« Balzaca a co jí zákazem policejního ředitelství nebyla vydávána (na základě neudělení koncese) korespondence, nahromadilo se pro ni na pražské poště na 10.000 dopisů. Z toho je hmatatelně patrno, kolik lidí dostalo chuť na »knihy zdarma«. — Ovšem fa Gutenberg si brzy pomohla. Provozuje nakladatelství na koncesi tuzemce pana Lebenhardta.

Do třetice všeho dobrého — začal po Gutenbergovi rozdávat Dostojevského i Decobru »Přítel knihy«, lotyšský (prý příslušník ČSR) pan Reiss a jeho společník Radzić. Koncesi dosud nemají, ale prý ji dostanou co nejdříve.

Bylo by hloupé, kdyby nakladatelé dělali povyk, že že se vynořily — třeba ze severu — konkurenční firmy, které dávají knihy — řekněme — průměrně laciněji než nakladatelé čeští. Ale je nutné, aby jako kulturní lidé se připojili k mínění, jež je i míněním kruhů spisovatelských a otevřeně předložila čtenářům k úvaze asi následující fakta:

1. Vydavatelé »knih zdarma« nenabízejí své knihy reelně, předstírají, že je dávají zdarma (na což nachytají nejvíce důvěřivců), zatím co plat přenesou na jiné položky, jež každý domácí nakladatel kalkuluje do krámské ceny knihy.

2. Všichni vydavatelé »knih zdarma« brakují literaturu volnou, za niž není třeba platiti autorisaci: výjimkou je vydavatelství »Přítel knihy«, jež ve spoustě knih volných ohlašuje i několik málo, za něž je třeba platit (Decobra). Vydávají vesměs knihy úplně zbytečné, neboť všechna tato díla jsou na knižním trhu, mnohá (Dumas, Balzac, Dickens, Dostojevský) i několikráte.

3. Překlady, pokud se dalo z vyšlých svazků zjistiti, jsou špatné a takřka všechny anonymní, takže je zřejmo, že knihy jsou vydávány bez nejmenší špetky odpovědnosti.

4. Tito »noví« nakladatelé expedují pouze přímo, přecházejíce knihkupce. Kdyby obdobný systém měl se praktikovat všeobecně, znamenalo by to vyhlazení stavu knihkupeckého či odsouzení ho k pozvolnému zanikání. Jaké by tím nastaly škody kulturní i národní i národohospodářské (i když by knihy zlevnily o provisi knihkupeckou), bylo by zřejmo až tehdy, až by nebylo knihkupců, mezi nimiž je slušná řada opravdu svědomitých a kulturně pronikavých lidí, prokázavších dobré knize neocenitelné služby.

5. Podniky vydavatelů »knih zdarma« vážně ohrožují české spisovatele. Neboť značný peníz, jenž by byl jinak vynaložen na díla jejich, dostane se za knihy dávno již u nás v překladech existující — dík reklamě — do kapes zahraničních.

6. Sumárně ne proto, že budí zdání knih levnějších, ale proto, že zaplavují tak dost již přeplněný knižní

trh zbytečnými překlady na úkor českých autorů — zasluhuje činnost tří zahraničních podniků odsouzení. Stejně proto, že kazí úroveň a vkus špatnými překlady i špatnou úpravou svých »lidových« knih.

Obchoduje-li někdo solidně, nemůže si udělat z rozdávání obchodní systém. Prodává-li někdo solidní zboží po všech stránkách, musí za to zaplatit: v našem případě autorovi, papírně, tiskárně, knihaři: má-li nakladatel dělat kulturní věci, musí mít i on svou práci zaplacenu i knihkupec. A proto nikdo moudrý nemůže chtíti, aby se knihy dávaly — zadarmo.

Vyhlašuje-li někdo opak — chce se buď ruinovat nebo nemluví pravdu. V případě »knih zdarma« o první případ rozhodně nejde.

*

(Pozn. redakce. Uveřejňujíce tento článek jednoho z nejpodnikavějších našich nakladatelů, kterému dáváme v meritu za pravdu, domníváme se přece, že by naši nakladatelé měli vážně přemýšlet, nemohli-li by vykonat něco podstatného pro zlevnění knih. Zdá se nám, že se příliš snadno smířili s myšlenkou, že knihy musí být drahé, a že nemají chuti k hledání nových cest. Snad akce cizinců, ať už má jakékoliv zavržení hodné stránky, je pohne aspoň k tomu, aby o tom přemýšleli. Nejhorší je zvyk prodávat knihy draze.)

ŽIVOT A INSTITUCE

Barbara:

Volná láska a manželství.

Milá přítelkyně!

Ptáte se mne na mé upřímné mínění o věci, kterou jste učinila tématem svého psaní. Jsem rád, že to nemá být rada, která, jak víme oba, je na štěstí vždycky marná. Řeknu Vám, co bych řekl také každému, na kom mi záleží a koho mám rád — řekl bych tedy: ne.

Myslím, že byste se neměli brát. A sice neměli byste se brát právě z těch důvodů, proč Vy si asi myslíte, že byste se měli vzít. Dovolte, abych vysvětlil a částečně omluvil to, co říkám. Opak toho, co je pravda, bývá v lásce rovněž pravdou, a prosím tedy, abyste mi nebrala za zlé mé osobní pravdy. Mluvím-li poněkud resolutně, není to, že bych si přičítal zkušenosti, které nemám, ale přece si myslím, že někdy trocha instinktu a pozorování se vyrovná zkušenosti. Jsem naprosto přesvědčen, že největším bludem a hříchem proti kráse života jsou lásky úředně autorisované a okolkované pětikorunovým kolkem. Píšete: »...nevzít se je těžko pro mne a pro Prahu, stojí to zbytečnou námahu a prostší je se vzít.« Přemýšlela jste o tom dosti? Věřte mi, že nemáte tak zcela pravdu! Co je to ta Praha? V tomto smyslu jen ta její hloupost a maloměšťství, a na to přece dovedeme kašlat. Není vždy pohodlné žíti mimo běžnou morálku, přiznávám. Ale něco za něco, a láska by přece byla ochotna k větším obětem. Ta trocha odporu ke konvencím, které nám nekonvenují, vyžaduje ovšem úsilí, ale to není marně vynaloženo. Není to zbytečná námaha, věřte, i kdyby to bylo více než pouhé nepohodlí. Dnešní sociální stav udělal z manželství dvorní dodavatelství pro odvody a armádu, prohlásil je za jedinou užitečnou a proto prý mravnou normu lásky, a z této normy policie a klepavé baby udělaly oprátku, v níž hodlají oběsit všechny desertéry, kteří žijí po svém a podle svého. A krásná lidská láska zdá se veřejnosti jakousi básní bez známých pravidel, příliš svobodného a mohutného rytmu, krásou, která byla by proklatě svůdná a nakažlivá, žárem, v němž se, ó hrůzo, nepočítá ani se zachováním rodu, rodiny, majetku, dědictví a státu. Myslím, že opravdová láska je projev života, báseň srdce, kdežto manželství podle občanského zákoníku, příčící se našim tužbám a vkusu, je obchod a pojišťovna lásky, dobrá pro bezcharakterní slabochy. Jsem přesvědčen, že manželství a láska se vylučují jako den a noc. Kdybyste si přečetla paragrafy manželského zákona (jak jsou hnusné!), souhlasila byste se mnou.

Neříkejte, že to, co tu vykládám, je romantické, utopické, chlapecké a vyčtené z knih. Ano, najdete podobné mínění v knihách; připouštím, že někdy jejich autoři jsou třebas podezřelí, ale co na tom, je to tak prostá pravda, jako když v knize čtete větu: pršelo. Zdá se mi, že manželská láska je humbug a nesmysl, protože manželství legalisuje všechno, co se příčí vkusu a citu lásky. Komunismus má jistě pravdu, ztotožňuje-li manželství s prostitucí. Je to vskutku podobné řešení společenských nesrovnalostí a nemá nic společného s láskou. Manželství ovšem poskytuje širší pole milostnému úpadku a neomalenosti. Protože každá opravdu mocná a »solidní« (v našem smyslu) láska je nepřítelem dnešního mravu a stavu, je tato láska na indexu, je pronásledována a učiněna tím nepohodlím, těžkostí a námahou. Ale i s nepohodlím, těžkostí a námahou může přece jenom láska ušlechtilých a volných lidí zůstat ušlechtilá a volná. Volná láska, která je dnes nám zakazována pod trestem na štěstí nepříliš krutým — vyobcování ze společnosti — je jediná hodná našeho citového života. Při troše dobré vůle, při troše úsilí není nutno zadávati a zaprodávati její volnost a hyzditi její jasnost. Znám řadu lidí, kteří dovedou klidně a prostě a krásně žít mimo pitomý zákon. A dovedou-li to oni, proč bychom to nedovedli my? Takové dobré příklady kazí špatné mravy. Je to vzpoura velice užitečná.

Vím, že uznáte všechny špatné stránky manželství, a že manželství, na které snad pomýšlíte, nemá být v ničem tím dnešním ohavným manželstvím, s nímž by mělo společnou jen formalitu na radnici. Ale prosím Vás, jaké dnes můžete uzavříti manželství, než to dnešní ohavné manželství? Nechtějte, u čerta, reformovati manželství svým manželstvím. Pokus by se nevyplatil. Takové reformované manželství je teprve těžké a obtížné, to by si snad mohli dovolit jen milionáři, a ti by to nedělali. Myslím, že milenci nepotřebují ničeho kromě své lásky, a pošetilý život světa je příliš nevyrušuje. Ale manželé, aby si mohli zachovat neporušenost lásky, co by tu všechno potřebovali, ale už marně. Není radno dáti se ošálit mnohými záviděníhodnými šťastnými manželstvími mladých lidí, které známe. Měl jsem nejednou příležitost všimnouti si v takovém domněle šťastném manželství lecčehož, čeho si ani dotyční postižení nepovšimli, a řekl jsem si, že to blaho je kulhavé, a že jim to jejich štěstí pranic nezávidím, protože je náhražkou, draze zaplacenou a podmíněnou jenom otupělostí a resignovaností.

Uvědomuji si plně, jakému pohodlí a jakým nesnázím je vystavena láska na svobodě, a jak tyto nesnáze

zejména doléhají na ženu. A přece mohu s nejlepším svědomím říci, že to přece jen není tak strašné, a oč těžší je postavení ženy, o to bude síla náklonnosti jejího druha větší, aby jí byla nápomocna. Je radno dokonce dáti přednost újmám, nepohodlí před pohodlím, které by se příčilo citu, vkusu a řekl bych i studu.

Tak, to, co si myslím, pověděl jsem nejdelším dopisem, který jsem kdy napsal. Nevím, jestli je to to, co jste si přála slyšet. Věřte, že budu vždy rád, kdyby se mi něčím podařilo udělati Vám radost, a rmoutím se, že to tímto nesmyslným psaním nebude. Utěšuji se, že oba máme volnost neodporovati poznané pravdě a nebrati v úvahu to, čemu nevěříme. Váš

J. K.

*

Můj milý příteli,

opravdu je nesmyslné žádati rady na přátelích, nemůžeme-li se jimi říditi. Na všechny moje otázky vlastně neodpovídaje, vyložil jste mi názor na manželství. Zavrhujete je naprosto a tím nepřímo odpovídáte na otázky, které jsem Vám kladla. Tvrdím, že manželství je jedinou formou společného života dvou lidí, jedinou formou, která jim usnadňuje život a zaručuje klidný a jasný vztah.

Předpokládám, že nemluvíme oba o lidech, kteří manželství považují za léčku, do které druhého polapili, ať z erotických nebo z hospodářských důvodů. Mluvíte o nás, o sobě, o mně a o našich kamarádech, a nejmenší slušnost, kterou čekáme od sebe samých, je, že nehodláme nikdo jistě nikoho věznit proti jeho vůli. Ostatně i když je obtížné rozvázat manželství podle našeho zákona, i když je tento zákon pln tyranie k nejprostším lidským právům a i když jsou snad skutečně lidé, neostýchající se využíti ho ve svůj prospěch, třebaže nejsou mezi námi a třebaže my to nejsme — nepovažuji přes to za menší pouto pro slušného člověka žíti volně s někým a nemyslím, že by byl méně k svému druhu vázán pouhým faktem společné lásky a tichým slovem, které dal, než zákonem. Dokonce za dnešních okolností by byl vázán snad i více. Nechci tedy mluviti o rozvodech a obtížích, které jsou s nimi, ale o manželství samém a sice o manželství vážných, dospělých lidí, plně vědomých, že k lásce je třeba vzíti na sebe alespoň takové povinnosti, jako k čemukoli jinému na světě. A ještě předesílám, že mluvím o lidech, kteří nemyslí, libajíce se poprvé, na obtíže rozchodu, na všelijaké obtíže závazného jednání, nýbrž kteří oba docela positivně si přejí zůstati spolu — a rozhodují se jen o formě, kterou se to má stát.

Především jsem přesvědčena, že manželství není titul erotického vztahu, ověřeného na radnici a veřejností, nýbrž že manželství je jen vývojový stupeň vnitřního vztahu vzájemné lásky, ku kterému nutně musí každá láska dospět, vydrží-li déle než dva, tři roky, lhostejno, jste-li oddáni nebo ne. Z prvého kouzla neznámosti přichází člověk člověku blíž a blíže a vchází v kouzlo známosti. Povídačky o sevšednění, o zvyku a zlhostejnění připadají mi příliš ponižujícími, a pokusy učinit se člověku rafinovaně neznámým zdají se mi příliš nevkusné a romantické. Podstata manželství není v prstýnku a manželské smlouvě, ale v pravidelnosti styků, ve společných starostech, v dělení se o peníze a práci, a ta pravidelnost nastane ihned, jakmile se seznámí dva lidé vzájemně se svým životem. Zdá se mi býti samozřejmým, že touží po veliké blízkosti, a připadá mi čestným úkolem vydržeti tuto blízkost slušně, čestně a beze lži ve chvíli, kdy jí dosáhnou. Připadá mi povinností člověka pracovati na sobě a nepouštěti své nervy na procházku, a myslím, že to je povinnost každého člověka, i když je samoten uprostřed čtyř stěn, tím spíše, žije-li s někým. Myslím, že každý vztah vůbec dojde k hranici, kdy je dvěma lidem těžko zůstati spolu a kdy se dovědí, je-li to vůbec možno. To poznání dostaví se jistě v každém vztahu, ať v manželství nebo ve volném poměru. Vnitřní schopnost vzájemné upřímnosti, čestnosti, laskavosti a uznání nezáleží přece na tom, jsme-li oddáni. Znám léta a léta trvající trapné, lživé volné lásky, kde o svobodě a o vzájemné úctě není řeči, kde jeden druhého vystavuje směšnosti býti podváděn a nevědět o tom, kde navzájem si oba lžou docela podle vzoru »hnusných manželství« a kde o krásné lidské lásce není řeči. Naopak znám lidi mnoho let oddané, kteří klidně, tiše a důstojně žijí vedle sebe bez pletek, lží a zbabělých, utajených erotických poměrů, bez romantiky ututlaného a podvodného milování a bez urážlivé lhostejnosti návyku. Tvrdím, že pouhý fakt oddavek není naprosto s to, aby změnil povahu dvou lidí, jejich statečnost ve snášení všedností, jejich smysl pro povinnou, kamarádskou solidaritu k druhu, jejich nechuť lhát a jejich čestnost v nepohodlnosti založit svůj život na otevřeném a poctivém slově. Myslím, že problém každého vztahu je velice prostý: buď dosti statečný a uměj vzdáti se toho, po čem už netoužíš, nebo buď dosti statečný a zřekni se toho, po čem toužíš — jasná, pěkná forma slibu do budoucna, větší než slibu horoucí lásky.

Nevěřím tedy, že by manželství dovedlo lásku zničit. Věřím však, že ji může uchránit. Je sice pravda, že žaly a radosti všech lidí jsou si podobny jako vejce vejci. Všichni se bojíme smrti a zmrzačení, všichni jsme šťastni, máme-li úspěch, a trpíme, zradil-li nás někdo. Ale mimo tyto bolesti máme ještě každý své lokální a naprosto ne menší trápení. Tato malá trápení vyrůstají ze zvyků našeho okolí. V Cařihradu je snad pro ženu velmi ponižující chodit bez závoje a v Praze je pro ženu těžké zastavit se v deset hodin večer u Prašné brány. Skutky nežijí samy o sobě, ale ve vztahu ku zvyklostem. Bez těchto vztahů jsou ovšem naprosto nevinné. Žíti ve volné lásce není samo sebou ani hrdinství, ani zbabělost, nýbrž docela prostá, obyčejná věc, jejíž zákony zdaru závisí právě od naprosto jiných věcí. Ale zvyklosti kolem nás učinily ženě život ve volné lásce trpkým. Žije-il muž ve volné lásce, nabývá zajímavosti a přitažlivosti podle těchto blbých zvyků našeho maloměsta. Žena tím v očích svých maloměstských blížních ztrácí na ceně. Nemluvím o dětech, které by v takovém vztahu trpěly, a nevím, je-li čestno pro dospělé a silné lidi jen k vůli svým názorům dovoliti, aby trpěli maličcí a bezbranní. Žíti ve volné lásce je tedy jen jednostranné hrdinství a snad je lehké přinést je, ale mělo by být těžké přijímat je. Žena má vždycky těžší život než muž, od přírody je jí souzen. Žena rodí, žena rychle stárne, žena se trpce bije o věci pro muže samozřejmé. Vystavit ji ještě tomuto boji znamená snad žádat na ní víc než na sobě, a nevím, je-li to mužné.

Ale opravdu by bylo možné žádati toto malé hrdinství na ženě, ba bylo by možné žádati i na muži, aby přijmul tuto oběť, kdyby stála za to. Kdyby opravdu

skutečnost svatby zprofanovala lásku. A zde se nejvíce mýlíte. Cítíte-li potřebu uchránit sebe a svou lásku před protivnou veřejností, učiníte nejlépe, oženíte-li se. Jen tak zvané tajné a proto zajímavé věci budí zvědavost. Chcete-li, aby všechna okna byla obsazena párem zvědavých očí, když jdete kolem, chcete-li svou milou vysadit žádostivému vyptávání všech známých a dychtivým pohledům neznámých, chcete-li, aby Vaši kamarádi psychologisovali do nekonečna o všech drobných událostech vašeho života, chcete-li se zkrátka státi terčem pozornosti, žijte tedy ve volné lásce. Slušnému člověku je však obtížno býti středem pozornosti, nezavdává-li k tomu příčinu nějakou zásluhou. Buditi tolik rozruchu jen svým privátním životem nevydrží nikdo dlouho, jako by asi nevydržel choditi nahý mezi oblečenými. Jakmile se však rozhodne oženiti se, prodělati docela klidně malou proceduru zasnoubení, sňatku, blahopřání a podobných nesmyslů, shledá se se svou láskou, kterou vydal, jak Vy to nazýváte, veřejnosti na pospas, tam, kde ji právě chtěl míti: totiž v úkrytu. Tak konvenční je myšlení lidí, že nepředpokládají nikdy podivných, zajímavých a kouzelných vztahů mezi mužem a ženou, zařazujíce ihned oddaný pár do řad všedních příběhů. Je možno blahořečiti konvenci, alespoň na malém městě. Jen s její pomocí získáváme si výhody velkoměsta: býti nepozorován. Mluvíte-li však o zprofanování nejpodstatnějšího citu člověka, lásky, měl byste tomuto citu opravdu podstatnému a životně i živelně tvůrčímu připisovati více moci a méně křehkosti. Jak uboze vypočitatelné bylo by lidské srdce, kdyby mělo oněměti, zhrubnouti a zpohodlněti několika na radnici pronesenými frásemi!

Namítnete mi jistě, že jevím málo chuti dokumentovati svá přesvědčení skutky — poněvadž víte, že právě jako Vy a jako spousta jiných považuji oddávací obřad, jak je dnes, za komedii. Ale právě zde to vězí: nemyslím, že podstata jakéhokoli revolucionářství pozůstává ve vnějším pomíjení konvence. Konvence je naprosto bezpředmětná, zhroutí-li se její podstata, a neodstraníme nikdy podstatu odstraněním konvence. Každá věc na světě má svoji konvenci neboli svůj symptom, a bojovati proti ní znamená klást obkladky na čelo, rozpálené horečkou při nemoci, kde je třeba operativního zákroku. Nepřála bych si nikdy být v řadách lidí, kteří se zastávají práva chudých násilnou uspěšností a nechtěla bych vůbec nikdy patřit mezi ty, kteří vnějšími znaky dokumentují cokoli vnitřního. Pravda, v mém názoru je málo hrdinství, ale protiví se mi býti hrdinou tak lacino! Nemohla bych se ničeho domýšleti na svůj výkon, kdybych se vydala klatbě lidí, vždycky bych měla nepříjemný dojem, že se navlas podobám těm umělcům, o nichž se ví, že jsou umělci jen proto, že nosí černý širák a nestříhané vlasy. Jsem příliš přesvědčena o hodnotě věcí o sobě, než abych spatřovala svobodu, kterou miluji vášnivěji než cokoli, v tom, že odmítnu dáti se oddat. Jsem příliš přesvědčena, že k svobodě se dochází nikoli pomíjením, nýbrž vykonáváním povinností, a příliš jsem si vědoma, že povinnost není to, co se nám z vnějšku ukládá, nýbrž to, co si ukládáme sami, než abych dovedla věci tak bezvýznamné, jako jsou oddavky, přiřknouti tolik důležitosti a vlivu. Tvrdíte-li tedy Vy, že v manželství není možno slušně eroticky žít, tvrdím, že i ve volné lásce je možno žíti neslušně. Vaše

Barbara.

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Školská otázka.

Pane redaktore!

Je otázka školská skutečně tak vážnou, že je třeba svolávati manifestační sjezd pro demokratickou národní školu?

S prosbou o odpověď Váš

Andraško Ruda.

*

Předvídatelné následky konfesijních škol byly by tyto:

1. Finančně znamenalo by zřizování zvláštních škol pro děti různých vyznání i bez vyznání ohromné zatížení rozpočtu státního i rozpočtů obecních.

2. Občanská snášenlivost by velmi utrpěla isolovanou a jednostrannou výchovou, pěstující již od dětství dogmatické vědomí, že je jen jedna pravda a jen jedna mravnost a to ta »naše«.

3. Kdo zná povahu církevních škol a ráz bývalých škol konkordátních, dovede si představiti, jak by ve školách úplně ovládaných tou či onou církví snadno nabylo převahy pěstování církevní formální zbožnosti, katechismu, liturgie, církevní historie a p. nad reálným a positivním poučením, nezbytným pro praktické vzdělání.

Stačí jistě tyto tři okolnosti, ač je jich více, abychom se rozhodně přiklonili k požadavku státní, demokratické a ve věcech náboženských zcela neutrální školy, která si uložila výchovu pro celek a ponechává vnitřnímu životu rodinnému výchovu cítění a smýšlení náboženského, politického nebo jakkoliv jinak subjektivního.

Aktuelnost nebezpečí: Zatím lidovci nepodali návrhu zákona, což je jim jejich vlastním levým křídlem (»Čech«) často jizlivě vyčítáno. Ale pracují na něm a získávají proň náladu v předvolebním boji. Zkušenost nutí, abychom podání takového zákona nepovažovali za absolutně nemožné v době politického obchodování, kdy se kulturní hodnoty velmi lehkomyslně směňují za hmotné zisky stran. Přes to nevěříme, že by ke konfesijním školám mohlo dojít. Nevěříme, že svědomitý předseda vlády by k tomu mohl dáti souhlas. Vidíme v tom jen t. zv. »maximální program« strany lidové, v jehož splnění sama jen nepříliš věří.

F. V.

Sociální pojištění a osobní otázky.

Vážený pane redaktore,

dovoluji si obrátiti se na Vás s prosbou o vysvětlení. Není sporu o tom, že účelné a cílevědomé sociální pojištění, které bylo u nás zavedeno, má v široké veřejnosti mnoho nepřátel. K nejčastějším výtkám patří, že je příliš nákladné, že mnoho z často velmi těžce zaplacených příspěvků spotřebuje na správní výlohy a pojištěncům dostává se jen zbytků a to s křikem a nadávkami úředníků, jako by tito poskytovali soukromé presenty.

Mnohé z těchto nářků zdají se oprávněnými tomu, kdo vidí nákladné paláce nemocenských pokladen s úřadovnami přepychově zařízenými, než jsou úřadovny bohatých bank, a hemžící se úřednictvem nastrojeným přesně dle módního journalu.

Otázka úřednictva nemocenských pokladen je pak zvláště na menších městech publiku platícímu příspěvky nejvíce trnem v oku, a dovoluji se ptáti:

1. proč berní reformu a reformu správy musí provésti státní úřady bez rozšíření počtu personálu a proč nemocenské pokladny tam, kde měly dříve 2—3 úředníky, mají jich nyní 10krát tolik?

2. není předepsána pro nastupující úředníky nemocenských pokladen, kteří dostávají vysoké, státním úředníkům s předepsaným vzděláním neúměrné platy, žádná předběžná kvalifikace, když pokladny přijímají lidi bez kvalifikace, ba i takové, kteří pro neschopnost byli jinde propuštěni a nemohli se nikde uchytit?

3. kdo rozhoduje o přijímání takového množství nového personálu a o tom, že se do nem. pokladen nedostávají lidé s jakýmsi předběžným vzděláním, lidé pracovití, úslužní a prostě takoví, kteří by soc. pojištění neuvedli ve psí?

Prosím Vás, pane redaktore, o laskavé uveřejnění a znamenám se Vám v úctě oddaný

Jaroslav Brodský.

V Luhačovicích, 18. září 1927.

*

Nemajíce sami bohužel dostatečných znalostí o tom, dali jsme Vaše otázky jednomu z činitelů nemocenských pojišťoven, aby na ně odpověděl a obhájil dnešní systém. Dostali jsme tuto odpověď, kterou Vám předkládáme:

Vážený pane redaktore!

Děkuji Vám za příležitost, kterou jste mi dal, bych mohl odpověděti na výtky, činěné sociálnímu pojištění, či vlastně nemocenských pojišťovnám.

Otázka poměru veřejnosti k sociálnímu pojištění zasluhovala by několika delších úvah, protože naše veřejnost není dosti dobře informována, ba ze sociálního pojištění doví se namnoze jen o vysokých prý platech úředníků a o palácích nemocenských pojišťoven.

1. *Vzdělání a kvalifikace úředníků.* Jest pravda, že část úředníků nemocenských pojišťoven postrádá formálního vyššího školského vzdělání. Nezaujímají-li vyššího postavení k práci namnoze mechanické — ho též nepotřebují. Jsou tu však lidé, kteří prošli školou života a přirozené své nadání vlastní pílí a studiem zdokonalili na tolik, že mnozí z nich předstihnou i inteligenci školskou. U nás, žel tomu, panuje ten »krásný« zvyk, že a m e r i č t í selfmademani se v čítánkách kladou za příklad, ale truhlářovi neb holiči, který u n á s svojí zásluhou dovedl se propracovat, může každý — jakmile se mu stal nepohodlným, připomenouti s příhanou jeho bývalé řemeslo.

Nemají-li ve většině případů úředníci pojišťoven středoškolského vzdělání, není možno říci, že nemají kvalifikace. Definitivním úředníkem může se státi jen ten, kdo absolvoval několikaměsíční kurs, kde přednášejí úředníci ministerstva sociální péče, profesoři, lékaři a účetní odborníci, u nichž musí se potom podrobiti odborné zkoušce. Je — pravda — také koukol mezi pšenicí, ale nemá se to generalisovat. Také všude tam, kde se na koukol přijde, se bezohledně vytrhává.

O tom, že úřednictvo nemocenských pojišťoven velmi dobře obstálo při zavedení sociálního pojištění, několikráte ve svých projevech se zmínil tvůrce matematicko-pojistné část zákona, univ. prof. Dr. Schönbaum. Také předseda revisní komise Ústřední sociální pojišťovny, doc. Dr. Svoboda (mimochodem řečeno příslušník strany lidové), konstatoval, že jen pohotovosti administrativního aparátu nemocenských pojišťoven lze děkovati, že zákon o sociálním pojištění byl proveden bez větších administrativních obtíží.

2. *Vysoké platy úředníků.* O těch se tradují přímo báchorky. Nechme proto mluviti pouhá úřední čísla. Ve statistice ministerstva sociální péče o nemocenském pojištění v roce 1923 (vydané v r. 1926; pozdější není dosud vydána) je tento výpočet: »na jednoho zaměstnance připadalo průměrně ročních požitků 19.217 Kč«. Snad toto na vyvrácení stačí. Mnoho zde asi mluví závist. Úředníci nemocenských pojišťoven oproti státním úředníkům mají dosud rodinné přídavky; ale povídání o mnohadesetitisícových, ba stotisícových platech patří do říše bájí. Ostatně obdobně jako úředníci státní mají také úředníci pokladenští platový zákon« — svoji kolektivní smlouvu, kterou si může každý opatřiti a vypočítat z ní, kolik který úředník po kolika letech má ve své kategorii platu.

3. *Vysoké správní náklady.* Dalo by se říci, že skoro opak je pravdou. Z vybraných příspěvků připadá — zase podle statistiky min. soc. péče na správní náklady 12·61%, z toho asi dvě třetiny t. j. as 8% z příspěvků na služné. U soukromých pojišťoven činí jen osobní náklady kolem 30% zaplacených prémií, takže ze srovnání vycházejí nemocenské pojišťovny velmi čestně. Počet personálu se zákonem o sociálním pojištění zvětšil větší mírou jen relativně, ježto se pokladny slučovaly. Ostatně připojením pojištění invalidního a starobního k nemocenskému vzrostla agenda dvojnásobně a musil se počet úřednictva zvětšiti, ač se tak nestalo v poměru příslušném ke vzrůstu agendy. Konečně i na maximální počet úřednictva jsou předpisy, nebot smí připadnouti jeden definitivní zaměstnanec na 1000 pojištěnců i s jejich rodinnými příslušníky.

4. *Paláce nemocenských pojišťoven.* Značný počet nemocenských pojišťoven postavil po převratu vlastní budovy. Kdo však zná, jak se před tím úřadovalo v nedostatečných místnostech (mnohde na půdách a v místnostech sklepních) pochopí, že to byla nutnost. O palácích dá se mluviti jen v několika málo průmyslových střediscích, (jako Praha, Brno, Plzeň). V těchto případech šlo o pojišťovny, čítající 30 až 80 tisíc pojištěnců, a vybudovány byly vedle úřadoven hotové lékařské kliniky s ambulatorii zubními, světlo-, teplo-, elektro-, mechano- i vodo-léčebnými, ba i porodnicemi. Že se tato ambulatoria zařizovala se všemi technickými vymoženostmi, může zazlívati jen osoba předpojatá, vždyt šlo přece o zdraví desetitisíců. Vytknouti by se dalo, že se nestavěly pouhé činžáky, ale hledělo se i na architektonický zevnějšek, a že se vedle úřadoven a ambulatorií stavěly také byty. Na omluvu posledního možno uvésti, že se stavělo se státní podporou a ta byla udělena jen tehdy, když určitá část zastavěné plochy byla věnována bytovým účelům.

Chtěl jsem býti stručným, ale musíte prominouti, vážený pane redaktore, že se nepodařilo vměstnati odpověď na tolik řádků, kolik měl dotaz.

Znamenám se s projevem úcty a děkuji ještě jednou za umožnění odpovědi.

Dr. Jiří Pleskot.

Praha, 10./10. 1927.

D O P I S Y

My a Chorvati.

Vážený pane redaktore!

Přiznám se hned, že Záhřeb je má stará láska. Šel jsem do Jihoslavie s chutí přes stíny, které jsem tam viděl a na nichž nejsme vždy bez viny, zůstal jsem jí věren. A vrátím-li se tam někdy, nepůjdu zpět nerad. I chápete, že článek p. Ot. Storcha-Mariena mne zabolel. Nejvíc proto, že je hodně pravdivý.

Slovanská vzájemnost je citlivá a jemná věc. Hladce se o ní hovoří v oblacích, těžší je v přízemním životě. Reálnost svrbí. A když jsme tedy u chorvatského problému, budiž mi dovoleno přiložit několik chladných obkladů na horká čela. Jako člověku, který měl rád.

Bělehrad i Lublaň začaly se chlubit »Československo-jihoslovanskou ligou«, ale Záhřeb ostychavě mlčel. Když liga zakotvila i v menších městech, počal žárlit. Posléze povolaní činitelé pokusili se také o takovou ligu. Rokovalo se při čajích, ohledá-

vali se přátelé našeho národa ve všech vrstvách, lepilo se to trpělivě a s láskou. Ale když se naši přátelé sešli, shledalo se, že patří k zatraceně protilehlým politickým táborům a křehká stavba se zřítila. Nebot dlužno uvážiti, že politické stranictví se tam vyhrocuje podle všech zákonů jihu. A tak zatím co mezi Srby a Slovinci se pracovalo dobře, Záhřeb byl místem nevděčným.

Založil se kurs českého jazyka v Záhřebě. Ze všech slovanských řečí získali jsme nejvíce posluchačů. Kolem třiceti. Potom následovala ruština a skončilo to u polštiny jedním posluchačem. Snažili jsme se vzájemně poznati. Ale když jsem jednou z kursu doprovázel dceru chorvatského profesora, velmi inteligentní úřednící, svěřila se mi se svou bolestí: »Což vy, Češi, máte se z čeho radovat, máte svůj stát, vládnete si sami. Doma jste! Ale my, Chorvaté! Máme svůj domov někde? Jednoho otroctví jsme pozbyli a do druhého nás zajali! Za Madarska nebylo dobře, ale teď je hůř! A není vyhlídek na zlepšení. Ovšem, vím, vy sympatisujete jako všichni Češi se Srby a nás nechápete.« Gospodjice, vál tenkrát jug a rozdýchal se vlahý večer, ale vy jste to pověděla tak zoufale smutně, že začalo zábst. Jaká tragika, že událost, která chtěla být osvobozením, jím podle vás není! Jaká tragika, že nechcete viděti domov v domě bratra svého a že tolik důvěry přinášíte svým nepřátelům. Gospodično, nehněvejte se ale vy jste podivní Slované — — — i když přiznáme omyly vlády!

Byl jsem na návštěvě u dámy, která patřila k přední záhřebské společnosti. Ta mi důrazně a rozčileně vykládala, že Chorvaté nejsou Slované, a zaplat prý pán bůh za to, to že by byli v pěkné společnosti, s takovými cikány nechce mít nic společného. O panujícím rodu vyslovila se tak, že to nelze tlumočit. Ptal jsem se rozčilené dámy, kam Chorvatky tedy zařaduje. Zůstala odpověď dlužna, vědouc, že by toho bylo přespříliš. Ale jak snadno se cítilo: Mezi Germány! Ovšem její rodina pocházela z Rakouska a osobně snad na to měla právo. Ale kolik takových lidí mluví jménem Chorvatů a Chorvatska! Jak dlouho si ještě praví Chorvaté nechají vstřikovati tyto injekce do svého těla od lidí všelijakého původu. Zda-li pak si uvědomují, jak poměrně neveliký Záhřeb je internacionální. Ale ano, oni se tím dokonce chlubí. — — —

Mládež? Inteligence? Znal jsem syna z českochorvatské rodiny, který studoval v Praze na — německé universitě. Prý z jazykových důvodů, nebot mu čeština působila obtíže! Jemu — synu českého otce a chorvatské matky. Ale ovšem tento akademik cítil se oprávněn informovati své krajany o životě v republice. Očima německé university. Výjimka to není. Řekněte průměrnému chorvatskému inteligentovi, že Záhřeb je již Balkán, a urazí se. Ale povězte mu, že je Záhřeb elegantním předměstím Vídně, a stiskne vám vděčně ruku.

Chorvatský »Sokol«? Zatím nám ještě nechtí odpustit, že uznáváme a spolupracujeme se »Sokolem jihoslovanským«. A zlobí se na nás, že jsme Srbofily. Ale nechť nám věří, že se těšíme na chvíli, až budeme moci býti jedině jihoslovanofily. Pokud se v hlavním městě Chorvatska pokládá ještě němčina za řeč horních desetitisíc, pokud inteligence koketuje hlavně s Vídní, pokud se záhřebská společnost dívá s despektem na své vlastní vojsko a hlavně na důstojnický sbor, hlavně proto, že tento nechce pimprlátvím napodobit rakousko-uherské lajtnanty, potud je těžko se rozehřát, potud je nutno věřit s opravdovými chorvatskými vlastenci v lepší příští, ozbrojit se trpělivostí a hlavně připravovat výměnu generací. Monarchie otrávila nás všechny. Ale ať se nikdo nehněvá, tvrdíme-li, že Chorvatsko jistě patří mezi kraje, kde toho jedu prosáklo nejvíc. Země v rekonvalescenci. Stejně jako Slovensko. Ale obé na cestě k lepšímu, to věříme.

A Češi? Nás charakterisuje příhoda, která se kdysi dole dlouho tradovala. Jednalo se v Bělehradě o obchodní smlouvu. Předseda československé delegace pronesl krásnou, opentlenou řeč. Předseda jihoslovanské delegace odvětil stručně: »Dobro, bračo! Ljubav za ljubav, ali sir za novce!« (Dobře, bratři! Lásku za lásku, ale sýr za peníze.) K tomu je dlužno jen zatleskat. I od nás a hlavně od nás. Po všech zklamáních přicházejí do SHS stále naivní lidé, domnívající se, že jakési mlhavě slovanské nadšení a jakási neurčitá bratrská láska postačí, aby se našinec nasytil a posléze i zbohatl. A zatím obé — definováno pod zorným úhlem všedního dne — znamená: pracovat houževnatěji než doma, být příkladem a dobře representovat národ. To ostatní bude nám přidáno. Neapoštolovat! Nevyvyšovat se! Zmizet spíš v prostředí, ukrýt se do zálohy a pozorovat.

Lázeňští hosté, to je jiná kapitola. Myslím, že jsme si nejvíc ublížili v r. 1923. Výhodný kurs koruny (1:3) lákal vše k jihu. V Čechách se vypravovaly pohádky o jadranské láci. Lidé, kteří nikdy ani nesnili o Adrii, kteří si neuvědomovali nic o své odpovědnosti před cizinou, kdy venku, za plotem, má být každý takovým malým konsulem nebo vyslancem svého státu, rozjeli se. Vzpomínám si na nechutné skupiny našich krajanů, kteří — zmuchláni z vlaku a s batochy — loudali se záhřebskými ulicemi, prohlížejíce výklady. Tito lidé jeli do ciziny prohlížet ve výkladech punčochy a fajfky. Při čemž hlučeli docela neseversky. Každý klouček je poznal: »Evo, Češi idu.« Nebo ještě hůř: »Gledoj, Pémci!«

A u moře? Prošli jsme tehdy Sušak, Bakar, Kraljevicu, Crikvenicu, Selc, Novi a potom na italské straně Rjeku, Abbazii a Lovranu. Všeobecně se naříkalo, že našinci příliš šetří. Zastaly se nás tehdy záhřebské »Novosti« a Pribičevičova »Riječ«, tvrdíce, že Češi nejezdí na Jadran flámovat. Byli jsme jim za to vděčni. Přes to umět udělat útratu na pravém místě (pokud lze) a umět šetřit na pravém místě je také umění, které u nás teprve pozvolna zraje. Co však nejvíc zarmucovalo, byla nevychovanost. Ta se nekupuje. Zatím co Němci, Maďaru, Poláku, Italovi stačilo kynout rukou a říci klidně několik slov, aby byl rychle a dobře obsloužen, naši přemnozí krajané totiž vynucovali křikem, hubováním, rozčilením, mrzoutstvím. A jak málo případů stačí, aby se sevšeobecňovalo. A nebylo vždy pravdou, že naši lidé dávali zpropitné nepatrné, ale oni toto zpropitné neuměli podat. Všiml jsem si malého polského úředníka, jakým prostým gestem dával svůj dinar. Toho u nás nebylo.

Závěr? Přes to, co jste četli a slyšeli, jeďte na jih, budete-li mít možnost. Chata vás navštíví sama se sluncem. Budete-li tam žíti déle, poznáte, kolik dobrých a vlivných přátel tam máme. Ale ještě to není většina. Já osobně, kdyby mne tam osud znovu zanesl, půjdu tam rád. Mé řádky psal zájem o bílé, chlubné město, jehož žilami ještě neprobíhá stoprocentní slovanská krev.

V Hamburku, dne 4. října 1927.

Vám hluboce oddaný

Oldřich Pech.

NOVÉ KNIHY

Dr. Marie Opočenská: Slovenika uherských listin v domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni v období let 1243—1490. Vydal »Orbis« Praha XII., Fochova 62. Za Kč 12·—. Tento druhý svazek publikací archivu ministerstva zahraničních věcí jest začátkem pokusu prováděti systematický soupis slovenik v zahraničních archivech. Výsledkem sedmiměsíčního studia autorčina jest práce seznamující nás s obsahem listin, týkajících se jakýmkoliv způsobem dějin slovenských k tomu účelu připojena jest část soupisová — a objasňujících provenience těchto listin.